

ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคม

โดย

พันเอกหญิง รัชเกล้า กองแก้ว
อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร การป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

เรื่อง ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคม

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย พ.อ.หญิง รัชเกล้า กองแก้ว หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 59

ประเทศชาติจะพัฒนาและมีความเจริญก้าวหน้าได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของพลเมืองเป็นสำคัญ หมายถึง การมีคุณลักษณะหรือจิตสำนึกที่พลเมืองพึงจะกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับประเทศและสังคม เรียกว่า ความเป็นพลเมือง ประเทศที่มีความเป็นพลเมืองสูงจะมีรากฐานของสังคมที่เข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้มากกว่าประเทศที่มีความอ่อนด้อยในเรื่องความเป็นพลเมือง การเสริมสร้างและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองไทยในบริบทที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสอดคล้องกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่ เพื่อใช้เป็นพลังช่วยขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาสู่อนาคตเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตามทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์แบบเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาข้อมูลเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์ห่อภิมาณและหัตถวิเคราะห์ สรุปเป็นผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด คือ ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์เพื่อเป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีได้ครอบคลุมไปถึงขั้นตอนของการนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติ และ/หรือประเมินผล ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนสังคมควรมีองค์ประกอบดังนี้ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ระดับของพลเมือง มิติของความเป็นพลเมือง และการรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมืองและคุณธรรมความเป็นพลเมือง รวมทั้งนโยบายของรัฐบาล

ดังนั้นการพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยแบบหวังผลสัมฤทธิ์ควรพิจารณาดำเนินการตั้งแต่ช่วงวัยเด็กอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกันระหว่างบ้าน-โรงเรียน-ชุมชน เพื่อสร้างให้เกิดจิตสำนึกและเป็นนิสัยในการใช้ชีวิต ควรให้ความสำคัญกับเรื่องระบบความคิดและกระบวนการเรียนรู้แบบวิชาการโดยใช้กิจกรรมสังคมและกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายเป็นสื่อให้เกิดการปฏิบัติ และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงานทุกภาคส่วนที่มีเนื้องานสอดคล้องกับการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองอย่างเป็นระบบจะนำมาซึ่งความสำเร็จที่ยั่งยืนมากกว่าการแยกส่วนดำเนินการเป็นช่วงๆ ตามกระแส การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองให้สนับสนุนและเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองจะเป็นแรงผลักดันทางสังคมให้ทุกคนตระหนักรู้และร่วมรับผิดชอบการดำเนินการและขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบและเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันอย่างจริงจังต่อเนื่องเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำนำ

เอกสารวิจัยส่วนบุคคลเรื่อง ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙ การกำหนดประเด็นเรื่องมาจากความสนใจของผู้วิจัยที่มองว่า แกนกลางของความเป็นไปใด ๆ ในสังคมทั้งด้านบวกและด้านลบคือ คน และอะไรเป็นปัจจัยที่จะทำให้คนเราทำหรือไม่ทำอะไรเพื่อสังคมด้วยความจริงใจ ด้วยจิตสำนึก ไม่ใช่ถูกบังคับ หรือทำตามอย่าง การศึกษาข้อมูลขั้นต้นทำให้ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองน่าจะเป็นคำตอบที่ตรงประเด็นที่สุด จึงสรุปเป็นหัวข้อเอกสารวิจัยเพื่อทำการศึกษาในทางลึกเพิ่มเติมให้ได้มาซึ่งคำตอบ กล่าวคือ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองไทยเพื่อเป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักช่วยขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน

ผู้วิจัยหวังว่าผลการศึกษาที่ได้จากการนี้จะสามารถจุดประเด็นให้ผู้อ่านเกิดความสนใจและเห็นถึงความสำคัญในเรื่องแนวคิดของความเป็นพลเมืองที่ยังเป็นจุดอ่อนด้อยของสังคมไทย และอาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะร่วมผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักรู้ถึงความจำเป็นที่ต้องเร่งเสริมสร้างพลเมืองไทยที่มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้กับสังคมให้ได้มากที่สุดและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยเรื่องเวลาจึงทำให้เอกสารฉบับนี้ยังไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ อีกทั้งมิได้ครอบคลุมไปถึงขั้นตอนของการนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติ และ/หรือประเมินผลแต่อย่างใดด้วย

พันเอกหญิง

(รัชเกล้า กองแก้ว)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
ขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๓
ข้อจำกัดของการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๔
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๖
กล่าวนำ	๖
แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง	๖
แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมือง	๖
บริบทของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย	๑๙
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๓
สรุป	๒๔
บทที่ ๓ นโยบายของรัฐในการขับเคลื่อนสังคมไทย	๒๕
กล่าวนำ	๒๕
ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี	๕
ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ	๓๐
ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.๒๕๕๓ - ๒๕๖๑	๓๒
สรุป	๓๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองในบริบทของสังคมไทย	๓๖
และต่างประเทศ	
กล่าวนำ	๓๖
แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศตัวอย่าง	๓๖
แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย	๔๒
คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์	๔๘
สรุป	๕๒
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๓
สรุป	๕๓
ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคม	๕๓
ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	๖๖
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๖๖
บรรณานุกรม	๖๘
ประวัติย่อผู้วิจัย	๗๒

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่	
๕ - ๑ แบบจำลองแนวคิดการกำหนดและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทย กับการขับเคลื่อนสังคม	๖๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันมีสถานะของการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาและยากที่จะคาดการณ์ได้ (Uncertainty Environments) การขับเคลื่อนประเทศหรือสังคมสู่ความเจริญก้าวหน้าจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับทุนปัจจัยแบบเดิม ๆ อีกต่อไป หากแต่ปัจจัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่หลากหลายกลับเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมยุคใหม่สามารถดำรงอยู่ได้ มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นหลักประกันแห่งความอยู่รอดและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการภายใต้สภาวะแวดล้อมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ประเทศหรือสังคมจะพัฒนาได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ปัจจัยสำคัญที่สุด คือ คน ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ กล่าวได้ว่า คนเป็นต้นทุนหลักในการสร้างระบบสังคมให้เกิดขึ้น คนเป็นผู้รักษาระบบนั้น ๆ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพและพัฒนาต่อไปได้ และคนยังเป็นผู้ขับเคลื่อนและทำลายระบบและสังคมในขณะเดียวกันด้วย ดังนั้น คนจึงเป็นแกนกลางของพลังขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมมีการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนที่แท้จริง

คน (People) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม ในขณะที่ พลเมือง (Citizen) เป็นปัจจัยที่ขับเคลื่อนให้สังคมมีพัฒนาการและดำรงอยู่ได้อย่างที่พึงประสงค์ ในยุคโลกสมัยใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นประเทศชั้นนำที่มีความมั่นคงและสามารถพัฒนาที่มีความเจริญก้าวหน้าได้ทุกด้านนั้น จะมีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ ความเป็นสังคมคุณภาพ ที่มีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพ หรือ มีคนที่มีคุณภาพ

สังคมคุณภาพ หมายถึง สังคมที่มีความสร้างสรรค์ (Creative) มีการปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Active) มีการขับเคลื่อนและพัฒนาด้วยองค์ความรู้ วิทยาการ และนวัตกรรมสมัยใหม่ สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปรองดอง สงบสุข และรู้รักสามัคคี อีกทั้งตระหนักรู้ในบทบาทและหน้าที่อันพึงประสงค์แห่งการเป็นสมาชิกของสังคม ในขณะที่ คนคุณภาพ หมายถึง คนที่มีทักษะ (Skills) มีองค์ความรู้และสมรรถนะที่หลากหลาย (Competencies) มีการไตร่ตรองด้วยเหตุและผลรู้เท่าทัน (Reflections) เพื่อใช้เป็นปัจจัยทุนหลักในการพัฒนา มีความรู้เท่าทันสามารถปรับตัวและสร้างคุณค่าให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาได้อย่างมีความสุขและสันติ เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและยังเชื่อมโยงตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ด้วยดี

ตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้คุณภาพจะมีขึ้นได้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองของสังคมนั้น ๆ เป็นบรรทัดฐานสำคัญ

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง สภาวะของการเป็นสมาชิกของประเทศหรือของสังคมที่ได้ตระหนักรู้และยอมรับในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ ภายใต้กติกาหรือกฎหมายที่กำหนดขึ้นใช้ในสังคมเพื่อความอยู่รอดและเจริญก้าวหน้า ความเป็นพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยนำทางให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน สังคมที่มีความเป็นพลเมืองสูงย่อมเป็นสังคมที่มีโอกาสจะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเป็นสังคมคุณภาพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

การที่สมาชิกของสังคมนั้น ๆ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในความเป็นไปของสังคมและของตนไปพร้อม ๆ กันด้วยความเต็มใจตามศักยภาพที่เป็นอยู่ เพราะเชื่อว่าหากสังคมมีปัญหาเกิดขึ้นทุกคนในสังคมนั้นรวมถึงตนเองจะได้รับผลกระทบและไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุข อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันที่ทำให้โลกแคบลง มีการไหลบ่าทางความคิด ข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมข้ามชาติ รวมทั้งการเกิดขึ้นของสังคมเสมือน เป็นเหตุให้ความเป็นพลเมืองอ่อนด้อยลง ส่งผลให้สังคมเกิดความอ่อนแอเต็มไปด้วยปัญหาข้อขัดข้องทั้งภายในและภายนอก

สังคมไทยทุกวันนี้มีสภาวะแวดล้อมที่สลับซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตต่อเนื่องแบบลูกโซ่เชื่อมโยงจากมิติหนึ่งไปสู่อีกมิติหนึ่งได้ง่าย สถานการณ์และ/หรือปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่องหนึ่งส่งผลกระทบต่อเรื่องอื่นหรือหลาย ๆ เรื่องจนเกิดเป็นปัญหาข้อขัดข้องตามมาจนเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุดและยากต่อการแก้ไขให้หมดสิ้นไป สมาชิกของสังคมมีความขัดแย้งทางความคิดแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจนจนเหมือนไร้ซึ่งเสถียรภาพและส่งผลให้พัฒนาการของสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีความชะงักงันในทุกมิติ อย่างไรก็ตาม ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่รัฐบาลปัจจุบันมีเป้าประสงค์ในการขับเคลื่อนประเทศภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เพื่อสร้างสังคมไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน น่าจะเป็นทางออกให้กับประเทศไทยได้ ประเด็นอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรให้ประเทศไทยมีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ ความเป็นสังคมคุณภาพ และมีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพด้วย เช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลกที่ได้ชื่อว่ามีคุณภาพและเจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุและปัจจัยดังกล่าวน่าจะถึงเวลาที่เราควรต้องทบทวนการวางรากฐานใหม่ที่เหมาะสมให้กับสังคมไทยเพื่อการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่รัฐบาลวางไว้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพเหมาะสมให้กับสังคมไทยโดยให้มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนสังคมยุคใหม่จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น เมื่อต้องการพลเมืองแบบไหนก็ต้องสร้างพลเมืองแบบนั้นตามแนวคิดที่ว่า เมื่อประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพแล้วย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพและนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานของสังคมที่เข้มแข็งและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

ดังนั้น แนวคิดในการเสริมสร้างภาวะของความเป็นพลเมืองไทยให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เพื่อสร้างพลังที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคมน่าจะเป็นทางออกของสังคมไทยในวันนี้ได้ ความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ (Virtue Thailand Citizenship) อาจจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถสร้างผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนในการสร้างและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไทยให้พัฒนาไปสู่การเป็นคนไทยคุณภาพ เพื่อให้เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความเป็นสังคมไทยคุณภาพ ที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามเป้าประสงค์ของรัฐบาลได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ที่เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาและวิเคราะห์ตามทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ เพื่อนำเสนอให้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีได้ครอบคลุมไปถึงขั้นตอนของการนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติ และ/หรือประเมินผลแต่อย่างใด

การนำเสนอแนวคิดครั้งนี้เป็นเพียงความคิดเห็นส่วนบุคคลที่ไม่ได้ผูกพันกับหน่วยงานและบุคคลอื่นในทางใดทางหนึ่งด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสาร (Documentaries Study) โดยค้นคว้า รวบรวม และจำแนก ข้อมูลที่เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความเป็นพลเมืองและประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ สอดคล้องในทางใดทางหนึ่งจากเอกสารหลากหลายรูปแบบที่บุคคลอื่นได้บันทึกหรือตีพิมพ์เผยแพร่ไว้ ได้แก่ เอกสารวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารของทางราชการ เอกสารตีพิมพ์ และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมือง

๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๑.๓ กรณีศึกษาแนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศตัวอย่าง

๑.๔ การขับเคลื่อนสังคมภายใต้นโยบายของรัฐบาล ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๖๑ และค่านิยม ๑๒ ประการของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

๒. การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมแบบบูรณาการด้วยตัวแบบวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) และตัวแบบทุติยวิเคราะห์ (Secondary Analysis) เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ รวมทั้งแนวทางการกำหนดและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนสังคมสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ข้อจำกัดของการวิจัย

ข้อจำกัดในการวิจัย คือ การกระจุกกระจายและความหลากหลายของเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและถูกเก็บรักษาไว้ต่างสถานที่กัน กอปรกับกรอบของเวลาที่มียู่จำกัดในการสืบค้นนำมาซึ่งข้อขัดข้องในการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างสมบูรณ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ทราบถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ที่เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน อันสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล

คำจำกัดความ

พลเมือง (Citizen) หมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาก้าวหน้าและดำรงอยู่ได้อย่างพึงประสงค์ พลเมืองคุณภาพจะมีทักษะ (Skills) มีองค์ความรู้และสมรรถนะที่หลากหลาย (Competencies) มีการไตร่ตรองด้วยเหตุและผลรู้เท่าทัน (Reflections) สามารถปรับตัวและสร้างคุณค่าให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุขและสันติ อีกทั้ง เชื่อมโยงตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ด้วยดี

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง สภาวะของการเป็นสมาชิกของประเทศหรือของสังคมที่ได้ตระหนักรู้และยอมรับในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ ภายใต้งกติกากฎหมายที่กำหนด

ขึ้นใช้ในสังคมเพื่อความอยู่รอดและเจริญก้าวหน้า มีจิตสำนึกยึดถือ
ในคุณธรรมหรือจริยธรรม มีการกระทำหรือพฤติกรรมเพื่อสังคม
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนเสมอ ความเป็น
พลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยนำทางให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกัน
ได้อย่างสันติสุข และขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ (Virtue Thailand Citizenship) หมายถึง

พลเมืองที่มีคุณภาพเหมาะสมกับสังคมไทย มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อ
การขับเคลื่อนสังคมไทยยุคใหม่ที่สร้างสรรค์และเข้มแข็งอย่าง
แท้จริง เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักในการขับเคลื่อนประเทศให้
พัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมไทยคุณภาพ ที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้
ตามเป้าประสงค์ของรัฐบาล

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

กล่าวนำ

กระบวนการโลกาภิวัตน์เชื่อมโลกเข้าหากันเป็นหมู่บ้านโลก (Global Village) เป็นสังคมโลกสมัยใหม่ (New World Society) ที่เปิดกว้างแต่โยงโยเป็นเครือข่ายแบบไร้พรมแดน การสื่อสารแลกเปลี่ยนในทุกมิติเป็นเรื่องง่ายและทำได้ในชั่วพริบตา กอปรกับค่านิยมแบบเสรีนิยม (Freedom) และพหุนิยม (Diversity) ของลัทธิประชาธิปไตยที่แพร่หลายหลังสิ้นสุดยุคสงครามเย็น (Post-Cold War) นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในวิถีชีวิตของชาวโลก การข้ามผ่านทางวัฒนธรรมเป็นไปโดยธรรมชาติและหลีกเลี่ยงได้ยาก การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมที่หลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้นจนถึงขั้นที่กลายเป็นความความเห็นต่างและขัดแย้ง

วิวัฒนาการความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสมัยใหม่เป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการพัฒนาทุกรูปแบบ แต่ยังมีพัฒนาการมากขึ้นเท่าใดประเด็นความชอบธรรมทางสังคมที่กระทบต่อสิทธิ ความเสมอภาค และความเท่าเทียม (Social Legitimacy) ตลอดจนเรื่องของจิตสำนึกที่ถูกต้องที่ควรใน บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบส่วนรวมของสมาชิกในสังคม (Civic Virtue) กลายเป็นประเด็นที่อ่อนไหวและอ่อนด้อยมากขึ้นในสังคม แนวคิดการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและนำพาให้สังคมก้าวหน้าไปได้อย่างสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง

๑. นิยามศัพท์ : พลเมืองและความเป็นพลเมือง

เมื่อกล่าวถึงความหมายของคำว่า พลเมือง และ ความเป็นพลเมือง บรรดานักคิดและนักวิชาการได้ให้นิยามศัพท์ไว้หลายแนวคิด สรุปพอสังเขปดังนี้

พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ (พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ออนไลน์, ๒๕๔๒)

พลเมือง หมายถึง กำลังของเมือง หรือ คนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ การทหาร และอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น มีบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อ

สังคมต่อรัฐ ต่างจากประชาชนซึ่งมีความหมายว่า คนทั่วไป (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕)

พลเมือง หมายถึง บุคคลหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเมืองใดบ้านเมืองหนึ่ง มีระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน มีส่วนร่วมสร้างกฎเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติที่ดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีกฎหมายแห่งรัฐเป็นเครื่องมือควบคุมพลเมืองและความเป็นพลเมือง (ภณ ใจสมัคร, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

พลเมือง ไม่ได้หมายถึงประชาชนที่เกิดมาในรัฐ ๆ หนึ่งเท่านั้น แต่หมายถึงประชาชนที่รู้สึกกระตือรือร้น เอาใจใส่การทำงานของรัฐบาล และเป็นประชาชนที่สามารถแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ในระดับหนึ่งมิใช่รอให้รัฐบาลมาแก้ไขให้ (จินตนา ศรีบุญกุล, ๒๕๕๗ : ๙)

วราภรณ์ สามโกเศศ (ออนไลน์, ๒๕๕๙) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง หมายถึง การเป็นคนที่ได้รับผิดชอบได้ด้วยตนเอง มีจิตสำนึกในสันติวิธี มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเป็นพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมมีสันติสุขที่แท้จริง

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (๒๕๕๕ : ๒๕๑) นิยามว่า ความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่สมาชิกของสังคมมีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม มีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ มีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน และมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคม

โชติ ถาวร (ออนไลน์, ๒๕๖๐) ให้คำจำกัดความว่า ความเป็นพลเมือง หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองของรัฐ หรือสังคม หรือชุมชนที่อาศัยอยู่ ที่มีความกระตือรือร้นรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสาธารณะหรือส่วนรวม เป็นบุคคลที่เห็นเรื่องกิจการสาธารณะหรือเรื่องส่วนรวมที่รัฐจัดทำขึ้นเป็นความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งการคิด พัฒนา และเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้

Marshall T.H. (ออนไลน์, ๒๕๖๐) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง เป็นการแสดงถึงความเป็นสมาชิกอย่างสมบูรณ์ในชุมชน แบ่งเป็น ๓ ส่วน กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่งด้านการเป็นพลเมือง ได้แก่ สิทธิในการแสดงถึงเสรีภาพส่วนบุคคล อาทิ การพูด การคิด ความเชื่อและศรัทธา การครอบครองทรัพย์สิน ส่วนที่สองด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ สิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองทั้งในฐานะผู้เลือกผู้ปกครองและเป็นผู้ปกครอง และสุดท้ายด้านสังคม ได้แก่ สิทธิในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานทางสังคมและความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ

Turner B.S. (ออนไลน์, ๒๕๖๐) สรุปว่า ความเป็นพลเมือง คือ แบบแผนในการปฏิบัติตนของสมาชิกในชุมชนทางกฎหมาย สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่บ่งบอกว่าตนเป็นสมาชิกที่มีความสามารถ มีหน้าที่ในการจัดสรรการมีสิทธิ (Entitlements) มีข้อผูกพัน (Obligations) และความคุ้มกัน (Immunities) ภายในชุมชนนั้น ๆ

Faulks K. (ออนไลน์, ๒๕๖๐) สรุปว่า ความเป็นพลเมือง คือ สถานะเป็นสมาชิกในชุมชนหรือสังคมที่มาพร้อมกับสิทธิ หน้าที่ และข้อผูกพัน อันแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียม ยุติธรรม และอิสระในการปกครองตนเอง

Josef H. และ Veldhuis R. (๒๐๐๖, อ้างถึงใน ชนนทิพย์ จันทโรสภา, ๒๕๕๙ : ๑๓) นิยามว่า ความเป็นพลเมือง หมายถึง ความสามารถและพฤติกรรมของพลเมืองในการทำหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่ ด้านการเมือง กล่าวคือ พลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจในการจัดสรรทรัพยากรโดยผ่านการเลือกตั้งหรือมีส่วนร่วมโดยตรงผ่านองค์กรส่วนท้องถิ่นหรือชุมชน ด้านสังคม กล่าวคือ พลเมืองมีความสัมพันธ์ต่อกันมีหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมโดยส่วนรวม ด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ พลเมืองได้รับการศึกษามีความรู้ในบรรทัดฐานค่านิยมต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทางสังคม และด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ พลเมืองต้องเป็นผู้ที่ทำงานทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

โดยสรุปอาจนิยามศัพท์ได้ว่า พลเมือง (Citizen) หมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาก้าวหน้าและดำรงอยู่ได้อย่างพึงประสงค์ พลเมืองคุณภาพจะมีทักษะ (Skills) มีองค์ความรู้ และสมรรถนะที่หลากหลาย (Competencies) มีการไตร่ตรองด้วยเหตุและผล รู้เท่าทัน (Reflections) สามารถปรับตัวและสร้างคุณค่าให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข และสันติ อีกทั้งเชื่อมโยงตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ด้วยดี

ในขณะที่ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง สภาวะของการเป็นสมาชิกของประเทศหรือของสังคมที่ได้ตระหนักรู้และยอมรับในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ ภายใต้กติกาหรือกฎหมายที่กำหนดขึ้นใช้ในสังคมเพื่อความอยู่รอดและเจริญก้าวหน้า มีจิตสำนึกยึดถือในคุณธรรมหรือจริยธรรม มีการกระทำหรือพฤติกรรมเพื่อสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนเสมอ ความเป็นพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยนำทางให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

๒. องค์ประกอบและคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

ในทรรศนะของ วรากรณ์ สามโกเศศ (ออนไลน์, ๒๕๕๙) ความเป็นพลเมืองจะประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๖ ประการ ได้แก่

๑. การตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของประเทศ
๒. การเคารพความเสมอภาค
๓. การยอมรับความแตกต่างและเคารพผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเอง
๔. การเคารพสิทธิผู้อื่นและไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพผู้อื่น
๕. การตระหนักถึงหน้าที่ของการเป็นสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของสังคม

๖. การเข้าใจและเคารพกติกาของประชาธิปไตยและการปกครองโดยกฎหมาย และมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (ออนไลน์, ๒๕๕๓) สรุปว่า ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยจะประกอบด้วยลักษณะ ๖ ประการ ได้แก่

๑. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ เป็นระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของ ประเทศและมีอำนาจสูงสุด ประชาชนจึงมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง

๒. เห็นความเท่าเทียม เป็นระบบการปกครองที่ทุกคนมีศักดิ์ศรีและเป็นเจ้าของ ประเทศเท่ากันไม่แบ่งแยกชนชั้นและฐานะทางเศรษฐกิจ

๓. ยอมรับความแตกต่าง เป็นระบบการปกครองที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนและยอมรับความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา และความคิดเห็นทางการเมือง

๔. เคารพสิทธิผู้อื่น เป็นระบบการปกครองที่ทุกคนในสังคมต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่นำความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้งโดยไม่คำนึงถึงว่าจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่นหรือไม่อย่างไร

๕. รับผิดชอบต่อสังคม เป็นระบบการปกครองที่ต้องคำนึงถึงส่วนรวมก่อนเสมอ รวมทั้งรับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อสังคม

๖. เข้าใจระบบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม เป็นระบบการปกครองที่ปกครองโดยประชาชนและมีกติกาหรือกฎหมายเป็นกรอบปฏิบัติตามหลักนิติรัฐ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในเรื่อง การบ้านการเมืองทั้งทางตรงและโดยอ้อม

มานิตา ชาญไชย (๒๕๖๐ : ๘๘ - ๙๑) เขียนบทความเรื่อง ความเป็นพลเมืองกับการจัดการตนเองของชุมชนไทย สรุปว่า ความเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Virtue) ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ได้แก่

๑.๑ พลเมืองควรต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ ความสำเร็จ และเสรีภาพทั้งของตนเองและบุคคลอื่นที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพเพื่อส่วนรวม อาทิ สิทธิชุมชน สิทธิในสาธารณะสมบัติ เป็นต้น ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองจะช่วยให้บุคคลปกป้องสิทธิและเสรีภาพของตนเองและส่วนรวมได้

๑.๒ พลเมืองควรต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างกระตือรือร้นและสม่ำเสมอ อาทิ ร่วมออกความคิดเห็น ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามผล และที่สำคัญร่วมรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม

๑.๓ พลเมืองควรต้องมีความรู้ความเข้าใจยอมรับและใส่ใจเคารพในกฎกติกาของชุมชนและสังคมทั้งที่เป็นทางการ คือ กฎหมายต่าง ๆ และที่ไม่เป็นทางการ คือ ค่านิยม จารีต

ประเพณี รวมทั้งควรมีวินัยในตนเองเพื่อประยุกต์ใช้กฎกติกาเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม

๒. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของพลเมือง ได้แก่

๒.๑ พลเมืองควรรู้สึกผูกพันว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พร้อมทั้งจะดูแลปกป้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและตอบแทนสังคมตามโอกาสที่เหมาะสม

๒.๒ พลเมืองควรต้องให้ความสำคัญกับภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมทั้งในลักษณะปัจเจกบุคคลและองค์กรต่าง ๆ อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมเพื่อร่วมกันตัดสินใจและขับเคลื่อนสังคม

๒.๓ พลเมืองควรต้องพึ่งพาตนเองในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ และพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอเป็นเบื้องต้นเป็นลำดับแรกก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ชุมชนในลำดับต่อไป

๒.๔ พลเมืองควรต้องยึดมั่นในหลักภราดรภาพ ยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกัน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลสมานฉันท์ และสร้างความสงบสุขให้กับชุมชนของตน

๓. ด้านคุณธรรมของพลเมือง ได้แก่

๓.๑ พลเมืองควรต้องมีจิตสำนึกสาธารณะ ยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

๓.๒ พลเมืองควรต้องสามารถใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน พลเมืองควรต้องกล้าที่จะแสดงออกถึงความคิดเห็นที่ถูกต้องและเชื่อว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รวมทั้งต้องมีความละเอียดอ่อนที่จะกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

๓.๓ พลเมืองควรต้องยึดถือคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้ ต้องมีความเชื่อถือและไว้วางใจ ซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้น และประนีประนอมต่อกันในสังคม เพื่อยับยั้งไม่ให้เกิดการขัดแย้งขึ้นในสังคม

๔. ด้านการพัฒนา ได้แก่

๔.๑ พลเมืองควรต้องมีลักษณะของความเป็นผู้นำทางความคิดและการเปลี่ยนแปลง สามารถชักจูงโน้มน้าวให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ปัญหาในสังคม ร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้บรรลุเป้าหมาย

๔.๒ พลเมืองควรต้องรู้จักและเข้าใจตนเองและสังคมเสมอ ทั้งที่เป็นจุดอ่อนและจุดแข็งอย่างรอบด้าน มีการคิดอย่างเป็นระบบอย่างรอบคอบเหมาะสม สามารถวิเคราะห์เรียงลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนของปัญหาเพื่อการจัดการได้อย่างเหมาะสมทันสถานการณ์

๔.๓ พลเมืองควรต้องกล้าที่จะเผชิญกับอุปสรรคปัญหาและความผิดหวัง รับผิดชอบต่อความผิดพลาดพร้อมที่จะแก้ไขด้วยความมุ่งมั่นให้บรรลุสู่เป้าหมายให้ได้

๔.๔ พลเมืองควรต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกับกรอบเดิม ๆ แต่พร้อมที่จะต่อยอดองค์ความรู้ทางสังคมที่มีอยู่เดิมเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ แก่สังคม

๔.๕ พลเมืองควรต้องเปิดใจเรียนรู้และยอมรับกับสิ่งใหม่ ๆ ที่จะนำความพัฒนาไปสู่สังคมอย่างเท่าทัน

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (๒๕๕๙ : ๓๒ - ๓๓) กล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ๖ ประการ ได้แก่

๑. มีอิสรภาพและพึงตนเองได้
๒. เคารพสิทธิผู้อื่น โดยใช้สิทธิเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
๓. เคารพความแตกต่างและยอมรับความหลากหลายของผู้อื่น อาทิ การเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยกและอยู่ร่วมกันได้

๔. เคารพหลักความเสมอภาค เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน
๕. เคารพกติกาและยอมรับผลของการละเมิดกติกา หากมีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจะใช้วิถีทางประชาธิปไตยหรือใช้กติกากำกับการแก้ไข

๖ รับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

นิภาพรรณ เจนสันติกุล (๒๕๕๕ : ๕๔ - ๕๕) ให้ข้อคิดเห็นว่า ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัย ๔ ประการเกิดขึ้นกับพลเมืองของสังคม ได้แก่

๑. การตระหนักรู้ (Awareness) พลเมืองตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด ซึ่งจะเกิดได้ด้วยการให้การศึกษา การกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานทางสังคมผ่านกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม (Social Practice) ในการฝึกระเบียบวินัย ปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชนทุกระดับให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อตนเองที่มีต่อบุคคลอื่นและที่มีต่อสังคม

๒. การร้อยเรียง (Cohesion) เป็นการร้อยเรียงเรื่องของการตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงบทบาทของพลเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ได้ตามครรลอง

๓. การรวมกัน (Inclusion) เป็นการสร้างความเชื่อร่วมกันในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของประชาชน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและพลังการขับเคลื่อนร่วมกันบนความแตกต่างของปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิและเสรีภาพร่วมกันในลักษณะกลุ่ม (Collective Group)

๔. การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่เพียงการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่หมายถึงการมีและใช้สิทธิในการออกเสียงประชามติ สิทธิในการ

ลงสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง สิทธิที่จะยื่นถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง และสิทธิในการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย เป็นต้น

สมพร ใช้บางยาง (๒๕๕๖, อ้างถึงใน ทรงสิริ วิชิรานนท์, ๒๕๕๖ : ๑๑ – ๑๒)
กำหนดคุณลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองไว้ดังนี้

๑. สนใจและให้ความสำคัญกับปัญหาของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การมีจิตสาธารณะ เสียสละ มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ผู้อื่นและส่วนรวม

๒. มีบทบาทหน้าที่ทำงานในชุมชน หมายถึง ความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ยอมรับและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสังคมเพื่อจะได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข รวมทั้งปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

๓. ใช้ความคิดเห็นร่วมกันในการจัดการปัญหา หมายถึง เคารพในสิทธิและการตัดสินใจของผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งมีเหตุผลและการประนีประนอมกันในทางความคิด รู้จักใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ปัญหา ยึดถือหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของสมาชิก

๔. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องตรงไปตรงมา ไม่ยึดเอาสิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตน ทั้งยังหมายถึงการกระทำดีและถูกต้องตามหน้าที่ต่อผู้อื่น การยอมรับการกระทำของตนเอง หรือการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง

๕. สามัคคี หมายถึง ใช้เสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิเสียงข้างน้อย รู้จักแก้ปัญหาโดยสันติวิธี รู้จักการใช้เหตุและผลเพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สมาชิกสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกัน

๖. ละอายเกรงกลัวต่อความชั่ว หมายถึง การยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพราะทุกศาสนาสอนให้เป็นคนดี ละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว

๗. กล้าและเชื่อมั่น หมายถึง ความกล้าหาญในจริยธรรมและความเชื่อมั่นในการทำสิ่งที่ถูกต้อง กล้าปฏิเสธสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นการแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรโดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใด ๆ ความกล้านี้มีใช้ความอวดดีแต่เป็นการแสดงออกอย่างมีเหตุผล

๘. ส่งเสริมคนดี หมายถึง การส่งเสริมให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง คนคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจและก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้

วิชัย ภูโยธิน และคณะ (๒๕๕๑, อ้างถึงใน ทรงสิริ วิชิรานนท์, ๒๕๕๖ : ๑๘ – ๑๙)
สรุปคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีไว้ดังนี้

๑. เคารพกฎหมายและปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา และข้อบังคับของสังคม เมื่อทุกคนปฏิบัติตนตามกรอบที่กำหนด ไม่ก้าวล่วง สังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข เป็นระเบียบ ประหยัดงบประมาณภาครัฐในการดูแลแก้ไขปัญหาจากการนี้

๒. มีเหตุผลและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทุกคนมีสิทธิ์และเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน การใช้เหตุผลในการดำเนินงานช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน และประสานสัมพันธ์

๓. ยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่ เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเห็นแตกต่างและจำเป็นต้องใช้เสียงข้างมากช่วยตัดสินใจและให้ถือเป็นยุติ

๔. มีน้ำใจประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เสียสละในเรื่องที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและรักษาไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย อันจะส่งผลต่อความก้าวหน้าและมั่นคงของสังคม

๕. เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น บุคคลมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและพูด แต่ต้องไม่เป็นไปในการให้ร้ายและละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๖. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน และประเทศชาติ ในการอยู่ร่วมกัน ย่อมต้องมีการแบ่งงานกันทำเป็นหมู่คณะ มีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกันไป

๗. มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง

๘. มีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคม การเมืองการปกครอง สอดส่องพฤติกรรมที่อาจส่งผลทางลบต่อสังคม ไม่หลงเชื่อข่าวลือหรือคำกล่าวโจมตีโดยขาดการไตร่ตรองข้อมูลข่าวสาร สนับสนุนการแก้ปัญหาในสังคมด้วยสันติวิธี

๙. มีคุณธรรมและจริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ถูกต้อง

ทรงสิริ วิชิรานนท์ (๒๕๕๖ : ๑๙ - ๒๓) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ควรต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคมในแต่ละระดับตามแนวทาง ดังนี้

๑.๑ การปฏิบัติตนเป็นคนดีในครอบครัว ระหว่างบิดามารดาและบุตร ระหว่างสามีและภรรยา ได้แก่ ยกย่องให้เกียรติและซื่อสัตย์ต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยเหลือญาติทั้งสองฝ่ายตามสมควร รู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยและรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงให้ครอบครัว ร่วมทุกข์ร่วมสุขไม่ทอดทิ้งกันในยามยาก มีเหตุผลมีความเข้าใจ ถนอมน้ำใจและไม่ดูหมิ่นกัน ไม่นำเรื่องราวความร้อนใจจากภายนอกเข้ามาในครอบครัวและในทางเดียวกันไม่นำเรื่องของครอบครัวไปสู่คนนอกด้วย

๑.๒ การปฏิบัติตนเป็นคนดีในโรงเรียน ระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ได้แก่ มีน้ำใจเพื่อแบ่งปันไม่เห็นแก่ตัว รักใคร่ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน แนะนำตักเตือน เป็นที่พึ่งทั้งในยามมีทุกข์และสุขไม่ละทิ้งกัน

๑.๓ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น ได้แก่

๑.๓.๑ ติดตามดูแลและตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ติดตามข้อมูลและตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้าง การก่อสร้างในโครงการต่าง ๆ ความเหมาะสมและโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

๑.๓.๒ เสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ ภาษีป้าย ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ฯลฯ เพื่อนำไปจัดทำบริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ ถนน และสถานศึกษา เป็นต้น

๑.๓.๓ ร่วมมือในการรักษาความสะอาดและพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่

๑.๓.๔ ดูแลรักษาสาธารณูปโภคส่วนรวมเพื่อให้ใช้งานได้ อาทิ ไม่ทำลายของส่วนรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม

๑.๓.๕ อนุรักษ์และฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

๑.๓.๖ มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๑.๔ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศ ได้แก่

๑.๔.๑ ไม่กล่าวหาหรือให้ข่าวแพร่หลายซึ่งเป็นข้อความหรือภาพ ไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น

๑.๔.๒ ในการชุมนุมต่าง ๆ ควรชุมนุมอย่างสงบและปราศจากอาวุธ

๑.๔.๓ ไม่รวมตัวกันในทางที่ขัดกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือรวมตัวกันเพื่อการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ

๑.๔.๔ รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

๑.๔.๕ ใช้สิทธิ์เลือกตั้งในทุกระดับและทุกครั้ง

๒. การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง อาจกระทำได้หลายรูปแบบ อาทิ การติดตามดูแลตรวจสอบการให้บริการสาธารณะ การคัดค้านและต่อต้านการทำงานของหน่วยงานรัฐเกี่ยวกับการให้บริการที่ไม่โปร่งใสและไม่เป็นธรรม การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสมาชิกของสังคมต้องเผชิญกับปัญหาและรับผลกระทบร่วมกัน จึงต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความร่วมมือกับนโยบายของรัฐบาล

๔. การอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังต่อเนื่องด้วยมาตรการต่าง ๆ

๕. การต่อต้านสารเสพติดทุกประเภทที่เป็นอันตรายต่อบุคคลในชุมชนและกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ

Keith Faulks Faulks K. (ออนไลน์, ๒๕๖๐) ให้ความเห็นเรื่ององค์ประกอบของความ เป็นพลเมืองว่า

๑. มีสิทธิ คือมีสิทธิที่เข้าถึงหน่วยงานของรัฐและได้รับบริการต่าง ๆ

๒. มีความรับผิดชอบ ต่อสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก มีจิตสำนึกที่จะไม่ทำอะไร ๆ ให้สังคมโดยรวมเสื่อมเสีย

๓. มีความกระตือรือร้น ที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ พร้อมทั้งจะทำเพื่อส่วนรวม

๔. มีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่เพิกเฉยต่อการเมือง แต่มีความพร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและตรวจสอบข้อมูลในทางการเมือง

๕. มีอิสระ อิสระที่จะไม่ถูกกีดกันหรือแทรกแซงจากหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการใด ๆ ที่ชอบ

๖. มีคุณธรรมและจริยธรรม

๗. มีสิทธิจะไปอยู่ในสถานที่ส่วนตัวและสาธารณะ

Porter (๑๙๙๖, อ้างถึงใน ชนนทิพย์ จันทโรสภา, ๒๕๕๙ : ๓๙ - ๔๐) สรุปถึงองค์ประกอบความเป็นพลเมืองไว้ว่า

๑. มีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย รัฐยอมรับพลเมืองในฐานะที่ถูกต้องตามกฎหมาย

๒. มีความสัมพันธ์ต่อรัฐในทางสังคมและการเมือง พลเมืองต้องมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐ ทั้งทางด้านบวกหรือลบก็ตาม

๓. แบ่งปันทัศนคติและพฤติกรรมต่อผู้อื่นในสังคม พลเมืองต้องมีปฏิสัมพันธ์และยอมรับทัศนคติของกันและกัน

๔. มีความเข้าใจทักษะและพฤติกรรมในวิถีของพลเมือง ตระหนักและรู้ว่าพลเมืองที่ดีเป็นอย่างไร สามารถทำหรือไม่ทำอะไรได้บ้าง

๕. มีความเข้าใจในความขัดแย้งในค่านิยมแบบเก่าและแบบใหม่ ยอมรับในความขัดแย้งและเห็นต่างเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาที่ดีขึ้น

แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมืองเป็นผลผลิตที่ได้จากการฝึกฝนและพัฒนาบุคคลในแต่ละระดับตามสภาพให้รู้จักคิดและปฏิบัติตนภายใต้บรรทัดฐานของสังคม จารีตประเพณี ธรรมเนียมทางสังคม คุณธรรม และจริยธรรม รวมถึงหลักนิติรัฐ กฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ การสร้างความเป็นพลเมืองจึงมีความหลากหลายและเป็นนามธรรมมาก อย่างไรก็ตามนักคิดต่าง ๆ ได้นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อกล่อมเกลาให้เกิดความเป็นพลเมืองขึ้นในสังคมไว้อย่างน่าสนใจโดยสังเขป ดังนี้

๑. ความเป็นพลเมืองของบุคคล

ภณ ใจสมัคร (ออนไลน์, ๒๕๖๐) สรุปว่า ระดับของความเป็นพลเมืองของบุคคลสามารถพิจารณาเสริมสร้างขั้นได้ในแต่ละระดับของสภาพที่บุคคลเป็นอยู่ ดังนี้

๑.๑ ระดับตนเอง บุคคลควรรู้จักการปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตามบทบาทหน้าที่และสภาพของตนเองให้ได้อย่างเหมาะสม ถือเป็นความรับผิดชอบที่ต้องไม่ศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้เหมาะสม ได้แก่ ความรู้ทางวิชาการ กริยามารยาทในการพูด การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ฯลฯ มีความตระหนักในการปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตที่ดีของสังคมและวัฒนธรรมที่เหมาะสมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

๑.๒ ระดับครอบครัว เป็นหน่วยสังคมเล็กที่สุดที่ทำหน้าที่วางรากฐานที่เข้มแข็งให้แก่บุคคลและสถาบันสังคมอื่น ๆ ด้วยเหตุที่ครอบครัวเป็นผู้ให้การอบรมเลี้ยงดูโดยตรงอันดับแรกต่อสมาชิกในครอบครัว ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ถ่ายทอดความรู้ ศีลธรรมจรรยา โดยบุคคลจะมีสภาพและบทบาทที่แตกต่างกันในครอบครัว อาทิ เป็นบิดามารดา เป็นลูก จึงควรเรียนรู้และปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวให้ได้อย่างให้เหมาะสม ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดที่ถ่ายทอดการเรียนรู้ทุกเรื่องในการดำรงชีวิตโดยตรงจากรุ่นสู่รุ่น และอบรมบ่มนิสัยให้สมาชิกในครอบครัวเป็นคนดีแก่สังคมอันจะนำความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ ได้แก่

๑.๒.๑ เคารพเชื่อฟังบิดามารดา

๑.๒.๒ รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ รู้จักเป็นคนอดทน ขยันขันแข็ง มีความมานะพยายาม รู้จักวิธีทำงานและสอนให้มีประสบการณ์ในการทำงาน

๑.๒.๓ เลี้ยงดูบุตรด้วยความเต็มใจ

๑.๒.๔ ประหยัดไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย

๑.๒.๕ มีความรักใคร่ปรองดองสามัคคีในบ้าน ไม่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาท

๑.๒.๖ ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน

๑.๒.๗ รู้จักเสนอความคิดเห็นและแนวทางที่เป็นประโยชน์กับครอบครัว

๑.๒.๘ ประพฤติตนเป็นคนดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๑.๒.๙ ให้ความรักความอบอุ่นทั้งร่างกายและจิตใจแก่บุคคลในครอบครัว

๑.๓ ระดับชุมชน เป็นพลังสังคมแบบพึ่งตนเองที่มีส่วนสำคัญในการร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผิดชอบในตนเองต่อชุมชนให้ได้มากที่สุด พัฒนาชุมชนของตนตามค่านิยมที่เหมาะสมและมีเป้าหมายที่เหมาะสมกับท้องถิ่นโดยสร้างความร่วมมือแก่กันและกัน ทำให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาคม ให้เป็นชุมชนที่มีรากฐานวัฒนธรรม วิชาการ จารีต ประเพณี ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและความคิดของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๔ ระดับสังคม เป็นระดับของการมีบทบาทและหน้าที่เชิงบริหารโครงสร้างเพื่อความมั่นคงของสังคมให้บุคคลปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามบรรทัดฐานสังคม สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข อาทิ ครูอาจารย์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้เป็นคนดีของสังคมเพื่อให้เป็นบุคคลที่ช่วยพัฒนาประเทศชาติ สถาบันการศึกษามีหน้าที่สร้างคนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความแตกต่างกันระหว่างแต่ละสังคม บทบาทหน้าที่ต่อสังคมมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม กลุ่มคนในสังคมที่รู้จักปรับตัวให้เหมาะสม ยึดหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง มีเหตุผลและร่วมแรงร่วมใจกันจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุขและสร้างสรรค์

๑.๕ ระดับประเทศชาติ เป็นระดับโครงสร้างการบริหารจัดการบ้านเมืองที่กำหนดทิศทางเชิงนโยบาย ต้องส่งเสริมและสร้างหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติเอาไว้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิตตามคุณธรรมของการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ดังนี้

๑.๕.๑ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตนรักษาสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

๑.๕.๒ ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ทุกศาสนามีหลักศีลธรรมที่ช่วยสร้างจิตใจให้คนทำความดี มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

๑.๕.๓ มีความซื่อสัตย์ คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

๑.๕.๔ มีความรับผิดชอบต่อการทำงานและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

๑.๕.๕ มีระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์สังคมที่กำหนดไว้

๑.๕.๖ มีความตรงต่อเวลา ใช้เวลาอย่างคุ้มค่า มีเหตุผล เพื่อความถูกต้อง

๒. ความเป็นพลเมืองของประชาสังคม

สุรวุฒิ ปัดไธสง (๒๕๔๒ : ๑๐๒ – ๑๐๓) เสนอว่า การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภาคประชาสังคมนั้นจะมีขึ้นได้เมื่อบุคคลในสังคมมีความรู้ มีค่านิยมและคุณธรรม และมีส่วนร่วมดังนี้

๒.๑ ความรู้ (Civic Knowledge) หมายถึง การรับรู้ในเรื่องของอุดมการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรม เหตุการณ์ และสภาพแวดล้อม เป็นองค์ความรู้พื้นฐานสำหรับสร้างบุคคลให้มีวิถีของความเป็นพลเมืองในประชาสังคม เพื่อให้บุคคลมีความเป็นพลเมืองต้องสร้างความรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ การเรียนรู้ในระบบเป็นการกลมกล่อมผ่านการศึกษาในโรงเรียนแบบทางการเพื่อพัฒนาบุคคลให้เรียนรู้ในสาระอันสอดคล้องกับความสามารถ ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้พื้นฐาน การดำรงชีวิตในสังคมแบบประชาสังคมได้อย่างอยู่ดีมีความสุข สำหรับการเรียนรู้นอกระบบจะเป็นกระบวนการกลมกล่อมทางสังคมในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลตลอดเวลา สังคมควรมีองค์กรทางสังคมทำหน้าที่ให้ความรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่แท้จริงให้กับประชาชน

๒.๒ ค่านิยมและคุณธรรม (Civic Value and Virtue) ค่านิยม หมายถึง การให้คุณค่าในความเป็นพลเมือง ได้แก่ ความมีเสรีภาพ บุคคลควรมีเสรีภาพตามสิทธิของความเป็นพลเมืองเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ยกย่องนับถือในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น ประชาชนในประชาสังคมต้องมีความนิยมในระบอบการปกครองและยึดมั่นในอุดมการณ์ของชาติ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประเด็นเรื่องคุณธรรม หมายถึง ความดีงามอันเป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง ได้แก่ การมีวินัยในตนเอง (Self-Discipline) ความกล้าหาญทางจริยธรรม (Moral Courage) เป็นผู้ที่กระตือรือร้นรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม มีความกล้าที่จะต่อต้านอำนาจรัฐเมื่อพิจารณาแล้วว่าเป็นการละเมิดสิทธิของประชาชน เป็นผู้มีจิตใจเอื้ออาทรมีเมตตาที่ยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีจิตสาธารณะ อดทนในความแตกต่าง หลีกเลียงความขัดแย้ง เป็นต้น คุณธรรมของพลเมืองเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมและมีส่วนร่วมในการเมืองได้เหมาะสมถูกต้อง การสร้างคุณธรรมพลเมืองจึงเป็นการสร้างข้อผูกพันร่วมกันของบุคคล (Commitment) ที่เรียกว่า ทศนคติ ค่านิยม หรือ ความเชื่อ

๒.๓ การมีส่วนร่วม (Civic Participation) หมายถึง การที่พลเมืองมีพฤติกรรมแสดงออกเพื่อให้มีอิทธิพลทางการเมืองในทางใดทางหนึ่ง อาทิ การกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การปฏิบัติงานของราชการที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม การที่บุคคลมีความสามารถเข้าไปดำเนินการหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม กล่าวคือ พลเมือง

ในประชาสังคมต้องเป็นบุคคลที่ไม่เพิกเฉยทางการเมืองแต่ควรต้องตื่นตัวพร้อมที่จะมีส่วนร่วมตลอด ถ้าพิจารณาแล้วว่าเป็นประโยชน์กลุ่มของตนและสังคม

ความเป็นพลเมืองในภาคประชาสังคมจะมีขึ้นได้บุคคลในประชาสังคมนั้น ๆ ต้องมีองค์ความรู้เพื่อให้มีสติปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์และพิจารณาตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมรู้เท่าทันและมีเหตุผลเพียงพอ อีกทั้งยังวิเคราะห์วิจารณ์สถานการณ์ได้อย่างสร้างสรรค์ นอกจากความรู้ดังกล่าวแล้ว ประเด็นเรื่องค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมเป็นคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นถึงความดีงามของบุคคลที่ยึดมั่นในความดีร่วมของสังคมอันนำมาซึ่งการกลมเกลียวให้บุคคลเห็นความสำคัญและคุณค่าในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อสนองต่อผลประโยชน์ร่วมของสังคมและประชาสังคมในที่สุดด้วย

บริบทของความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

Sansanee Tooksoon (๒๐๑๗ : ๙) ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคำว่า ประชากร - ประชาชน - ราษฎร - พลเมือง กล่าวคือ ประชากร หมายถึง กลุ่มคนพวกเดียวกันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (เน้นด้านการมีสังกัด) เช่น สมชายเป็นประชากรไทย อายุ ๓๕ ปี ราษฎร หมายถึง ชาวเมืองที่มีฐานะสามัญชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง (เน้นด้านผู้ถูกปกครอง) เช่น สมคิดเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาชน หมายถึง บุคคลที่ถือสัญชาติและได้รับสิทธิและการคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ (เน้นด้านการมีสิทธิ) เช่น สมใจเป็นประชาชนคนไทยที่มีสิทธิได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พลเมือง หมายถึง หมู่คนที่กำลังของประเทศที่มีสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อการพัฒนาประเทศ (เน้นด้านสำนึกในสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ) เช่น สมชาติเป็นนักธุรกิจที่ประกอบอาชีพสุจริตและเสียภาษีอย่างถูกต้องทุกครั้ง เพราะรู้ว่ารัฐจะนำภาษีไปพัฒนาประเทศ

พลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย หมายถึง บุคคลที่เป็นกำลังของประเทศที่ประเทศปรารถนาให้เป็นผู้ที่มีสำนึกในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อคุณธรรม มีหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

Sansanee Tooksoon (๒๐๑๗ : ๑๑ - ๑๒) ยังให้ข้อคิดอีกว่า คุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย คือ คุณลักษณะของบุคคลที่สามารถแสดงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยภายใต้พื้นฐาน ๓ ประการ ดังนี้

๑. เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เป็นการยอมรับคุณค่าของบุคคลทุกคนที่มีมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ รัฐเป็นผู้คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่ามีคุณค่าเท่ากันและต้องได้รับ

การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมเสมอภาคตลอดไป ทั้งในเวลาที่มิมีชีวิตอยู่หรือสิ้นชีวิตโดยไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น องค์ประกอบสำคัญ คือ การสำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การตระหนักในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ การเคารพในความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม การอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง

การสำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง การยอมรับในเกียรติภูมิของบุคคลโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม และปราศจากเงื่อนไขต่าง ๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา วัย คนพิการ ปัญญาอ่อน เป็นเด็ก ผู้หญิง หรือคนชรา เป็นต้น ดังนั้นพลเมืองดีควรต้องเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน มีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอภาค ไม่ว่าจะร่ำรวย-ยากจน เรียนมาก-เรียนน้อย พลเมืองดีควรต้องเคารพหลักความเสมอภาค เห็นตนเท่าเทียมกับผู้อื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน

การตระหนักในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ เคารพในความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึง ความเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นที่เกิดจากความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม โดยพร้อมที่จะพิจารณาความคิดเห็นที่ต่างต่างนั้น ๆ ด้วยใจเป็นธรรม และพร้อมที่จะเปลี่ยนความคิดเมื่อได้รับรู้เหตุผลและข้อเท็จจริงที่ดีกว่า ถูกต้องกว่า ดังนั้นพลเมืองดีจึงต้องมีความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมเมื่อเกิดสถานการณ์ไม่พึงประสงค์ที่เกิดจากความเห็นที่แตกต่างระหว่างบุคคล พร้อมทั้งสามารถรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นอย่างมีสติเพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ พลเมืองดีจึงควรเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างด้วยความอดทนอดกลั้น

๒. เคารพในสิทธิ เสรีภาพ และกฏกติกาของสังคมที่เป็นธรรม

สิทธิ (Right) หมายถึง ประโยชน์ขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงได้รับตามกฎหมาย โดยรัฐต้องจัดทำให้หรือให้ความคุ้มครองพิทักษ์รักษาให้ได้ประโยชน์ในสิทธินั้น ๆ เช่น สิทธิในตัวบุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในครอบครัว และสิทธิในทางการเมือง เป็นต้น

เสรีภาพ (Freedom) หมายถึง ความมีอิสระของบุคคลที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธิของตนภายใต้กรอบของกฎหมาย โดยต้องไม่ละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น เช่น เสรีภาพในการพูด เขียน และแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

การเคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฏกติกาทางสังคม หมายถึง การยอมรับกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธิต่าง ๆ ของบุคคล โดยอยู่ภายในกรอบที่กฎหมายกำหนดและไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของใครเพื่อความสงบสุขของสังคม เช่น การแสดงความคิดเห็นที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การรู้จักเคารพและปกป้องสิทธิ เสรีภาพของตนเอง ผู้อื่น และชุมชน การเคารพกฏกติกาสังคมและการยึดหลักนิติรัฐ

ดังนั้น พลเมืองดีจะให้ความสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

๒.๑ การรู้จักและใช้สิทธิเสรีภาพตามสถานภาพของตนเอง คือ การรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และมีอิสระในการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธิต่าง ๆ ของตน โดยไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

๒.๒ ลักษณะของสิทธิ เสรีภาพในความเป็นพลเมือง

๒.๒.๑ สิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐาน เป็นสิ่งสำคัญซึ่งมีมาแต่กำเนิดและบุคคลใดจะมาล่วงละเมิดไม่ได้ เช่น สิทธิเสรีภาพในร่างกาย สิทธิในการนับถือศาสนา และสิทธิในความเป็นส่วนตัว เป็นต้น

๒.๒.๒ สิทธิเสรีภาพของพลเมือง เป็นสิ่งที่ได้มาเพราะการเป็นพลเมืองของรัฐ ซึ่งได้มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิในทางการเมือง สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิทางการศึกษา สิทธิในทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น

๒.๒.๓ พลเมืองย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

๓. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม หมายถึง การตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องรับผิดชอบต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพโดยไม่ละเมิดสิทธิหรือก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยการปฏิบัติตนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม มีส่วนร่วมกันกำหนดทิศทางของสังคม แก้ปัญหาสังคมตามหลักประชาธิปไตย ยอมรับเสียงข้างมากและเคารพสิทธิเสียงข้างน้อย พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย จึงให้ความสำคัญต่อบทบาทและหน้าที่ด้วยความ รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ดังนี้

๓.๑ ปฏิบัติตนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม กล่าวคือ การทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม รับผิดชอบปฏิบัติตนเองตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เช่น มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ผู้อื่น สังคมและประเทศชาติโดยการปฏิบัติตามหน้าที่ของชนชาวไทย ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามรัฐธรรมนูญว่า บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษอบรม พักผ่อน และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

๓.๒ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม รวมถึงการร่วมกันกำหนดทิศทางของสังคม คือ การมีส่วนร่วมกำหนดและเสนอแนะทิศทางของสังคมโดยการกำหนดความต้องการผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้ง การร่วมการประชุมพิจารณา เป็นต้น นอกจากนี้ พลเมืองยังจะต้องมีความตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งต้องรับผิดชอบต่อการทำของตน ไม่ควรใช้หรือเรียกร้องสิทธิตามอำเภอใจ พลเมืองดีจึงควรรับผิดชอบต่อส่วนรวมกัน แก้ปัญหาสังคมด้วยการไม่ก่อปัญหา และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น นักเรียนตั้งใจเรียน ครูตั้งใจสอน รัฐบาลตั้งใจบริหารประเทศ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาด้านเอกสารพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเป็นพลเมืองในหลายมิติทั้งทาง สังคม การศึกษา และการเมือง เพื่อนำผลการวิจัยมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์โดยสังเขป ได้แก่

พระกัญจน์ กนตรมโฆ (ออนไลน์, ๒๕๕๙) วิจัยเรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา โดยศึกษาถึงแนวคิดความเป็นพลเมืองดีในทัศนะตะวันตกและแนวคิดความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปผลการวิจัยดังนี้

๑. ความเป็นพลเมืองดีในทัศนะตะวันตกเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลในฐานะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย อันสะท้อนถึงเรื่องของ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย

๒. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย ๔ ด้านหลัก คือ ด้านกาย ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการสื่อสาร/รับรู้ข่าวสาร ด้านทักษะทางสังคม ได้แก่ มีความรับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และมีความซื่อสัตย์สุจริต ด้านจิตใจ ได้แก่ มีสำนึกความเป็นไทย มีความยุติธรรม มีจิตสาธารณะ และด้านปัญญา ได้แก่ มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง แก้ปัญหาแบบสันติวิธี และเคารพความแตกต่าง

๓. ความเป็นพลเมืองดีทางพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงสถานะของการเป็นสมาชิกในสังคมอันมาพร้อมกับสิทธิ หน้าที่ ข้อผูกพัน ที่มีต่อสังคม โดยถือปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย

๔. ระบบการพัฒนาตนของพลเมืองแบบบูรณาการและมีคุณภาพตามหลักภวนาที่มีไตรสิกขาเป็นแกนกลาง สามารถพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวมและครอบคลุมองค์ประกอบการดำเนินชีวิตของพลเมืองทุกด้าน คือ กาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา รวมทั้งสามารถผสมผสาน

ระหว่างแนวคิดแบบตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคได้อย่างมีความรับผิดชอบ

งานวิจัยของ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมเหหมัด (ออนไลน์, ๒๕๕๕) เรื่อง ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย ศึกษาถึงการจัดทำตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับสังคมไทย และประเด็นความสำคัญที่แสดงถึงคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในทัศนะของประชาชนไทย รวมทั้งการมีอยู่ของความเป็นพลเมืองของคนไทย ผลการศึกษาพบว่า คุณสมบัติของการเป็นพลเมืองที่คนไทยให้ความสำคัญสูงสุด ๕ อันดับแรก คือ การทำงานแบบสุจริต การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติจริงพบว่าคนไทยมีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองใน ๕ อันดับแรก คือ การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การทำงานแบบสุจริต การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย สิ่งที่แตกต่างกันของระหว่างคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์กับคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่มีอยู่จริง คือ การสามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ยังพบว่า มีตัวชี้วัดที่แสดงคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่มีอยู่ในสังคมไทย ๓ กลุ่ม คือ ตัวชี้วัดด้านที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม ด้านที่เน้นเรื่องชุมชน และด้านที่เน้นเรื่องอิสรภาพและความคิดที่ก้าวหน้า และเมื่อศึกษาถึงขั้นความสัมพันธ์ในรายการของคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองที่ประชาชนมีพบว่า ประชาชนในแต่ละภาคมีความแตกต่างกันในคุณสมบัติของการเป็นพลเมือง โดยผู้ที่คิดว่าตนเองมีคุณสมบัติความเป็นพลเมืองในด้านวิถีวัฒนธรรมมากที่สุด คือ ผู้ที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรองลงมาคือภาคกลาง ส่วนผู้ที่คิดว่าตนเองมีความเป็นพลเมืองด้านชุมชนมากที่สุด คือผู้ที่อาศัยในภาคกลาง และผู้ที่คิดว่าตนเองมีคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองด้านความมีอิสรภาพและความก้าวหน้ามากที่สุดคือภาคกลางรองลงมาคือกรุงเทพมหานคร สรุปว่าการจะเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของประชาชนชาวไทยให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่และลักษณะของประชากรในพื้นที่ด้วย

รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (ออนไลน์, ๒๕๔๘) เขียนบทสรุปผู้บริหารในรายงานการวิจัยเอกสารเรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี โดยกล่าวว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีคือ ความเป็นคนดี ความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพในสิทธิผู้อื่น และมีความสามารถประกอบอาชีพการงานได้ตามควรแก่สภาพของตน สำหรับคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการเป็นผู้นำ การประสานงาน การสนับสนุนส่งเสริมในการทำงาน การติดตามและประเมินผล รวมทั้งมีความประพฤติตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมของวิชาชีพและสังคม ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูผู้สอนความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ คุณลักษณะส่วนตัว คือ มีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่

ผู้เรียน คุณลักษณะส่วนงาน คือ มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการและวิธีสอน การใช้แผนกิจกรรม การบริหารจัดการ รวมทั้งการเชื่อมโยงและจับประเด็นในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม คุณลักษณะส่วนสังคม คือ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบหน้าที่และตรงต่อเวลา มีความเป็นมิตรภาพและเสมอภาคกับเพื่อนร่วมงาน และมีความเป็นเหตุเป็นผลกัน สำหรับคุณลักษณะของผู้เรียนต้องมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ทั้งทางสังคมและวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตนเป็นคนดีรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งของไทยและของโลก ในแง่วิชาการต้องสามารถเรียนรู้ให้เข้าใจนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพและกระทำประโยชน์ต่อสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทยมี ๓ มิติ คือ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักและระเบียบการปกครองประเทศและท้องถิ่น สิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้านความคิดเห็นหรือเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต ค่านิยมไทย และด้านการปฏิบัติตน กล่าวคือ ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม กฎกติกาของชุมชนท้องถิ่นประเทศชาติและหลักสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จรรยาบรรณความถูกต้อง ความเป็นระเบียบ และความดีงามของสังคม

สรุป

ความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องที่มีความหลากหลายและเป็นนามธรรมสูง ความเป็นพลเมืองในสังคมสมัยใหม่จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกการกล่อมเกลายบุคคลซึ่งเป็นพลเมืองของสังคมนั้น ๆ ตลอดทุกช่วงวัยและทุกสถานภาพเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องจัดให้มีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการผ่านกระบวนการหล่อหลอมขัดเกลาทางสังคม (Socialization) อย่างเป็นขั้นเป็นตอนด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เริ่มจากการปลูกฝังเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในระดับสังคมพื้นฐานจนนำไปสู่การสร้างวิถีของการอยู่ร่วมกันและพัฒนาก้าวไปสู่ระดับสังคมที่ขยายขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม กลไกดังกล่าวควรได้รับการศึกษาพัฒนาให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์และแยบยลเพื่อเสริมสร้างให้เกิดเป็นความรับผิดชอบด้วยความเต็มใจจากจิตสำนึกในตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อชุมชนที่ตนเป็นสมาชิก ตามเหตุและผลที่กำหนดไว้ตามหลักนิติรัฐที่ค้ำประกันสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิมนุษยชนที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ตลอดจนครองทางสังคมที่เป็นอยู่ด้วย

บทที่ ๓

นโยบายของรัฐในการขับเคลื่อนสังคมไทย

กล่าวนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีสถานะแวดล้อมที่สลับซับซ้อนและเป็นพลวัตส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงจากมิติหนึ่งไปสู่อีกมิติหนึ่งได้ง่าย เกิดเป็นปัญหาข้อขัดข้องยากต่อการแก้ไขให้หมดสิ้นได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้พัฒนาการของสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาชะงักงัน ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองรัฐบาลปัจจุบันมีเป้าประสงค์ในการขับเคลื่อนประเทศและสังคมไทยแบบบูรณาการเพื่อสร้างชาติไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นสังคมคุณภาพและมีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพด้วย เช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลกที่ได้ชื่อว่ามีมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้า นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันในการขับเคลื่อนสังคมไทยที่สำคัญและสอดคล้องกับบริบทของความเป็นพลเมือง ดังนี้

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

คณะรัฐมนตรีของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี มีมติเมื่อ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๘ ให้จัดทำยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีขึ้นเพื่อใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศและสังคมไทยในระยะยาวโดยบูรณาการแนวคิดจาก นโยบายรัฐบาล ๑๑ ข้อ ประเด็นการปฏิรูปของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ๑๑ ด้าน และประเด็นปฏิรูปของสภาปฏิรูปแห่งชาติ ๓๖ กิจกรรม เพื่อใช้เป็นกรอบในการยกร่างยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศและเป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและเชื่อมต่อกันจนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ว่า ประเทศมีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและสนองต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต อีกทั้งทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถแข่งขันในระบบเศรษฐกิจและมีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดีกินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาค และเป็นธรรม (ร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี, ๒๕๕๙ : ๒ – ๑๘)

องค์ประกอบของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

การยกร่างยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ได้มีการตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้านต่าง ๆ และวิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญ ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของประเทศไทย กำหนดเป็นวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายและกรอบแนวคิดในการขับเคลื่อนสังคมที่สอดคล้องกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่าง ๆ ในบริบทโลกและบริบทของประเทศไทยที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ (ร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี. ๒๕๕๙ : ๑๙)

๑. วิสัยทัศน์ : ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๑ ประเทศมีความมั่นคง หมายถึง

๑.๑.๑ การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศในทุกระดับ ได้แก่ ประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล และมีความมั่นคงในทุกมิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑.๑.๒ ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็ง เป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ระบบการเมืองมีความมั่นคงเป็นกลไกในการบริหารประเทศที่มีธรรมาภิบาลต่อเนื่อง

๑.๑.๓ สังคมมีความสามัคคีปรองดองเป็นพลังในการพัฒนาประเทศ ชุมชนเข้มแข็งและครอบครัวอบอุ่น

๑.๑.๔ ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานทำมีรายได้มั่นคงพอเพียงแก่การดำรงชีวิต มีที่อยู่อาศัยและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๑.๑.๕ ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ

๑.๒ ประเทศมีความมั่งคั่ง หมายถึง

๑.๒.๑ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่อเนื่อง และยกระดับเป็นประเทศในกลุ่มรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาลดลง ประชากรได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

๑.๒.๒ มีความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูง สร้างรายได้ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เป็นฐานเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต เป็นจุดสำคัญเชื่อมโยงของภูมิภาคในเรื่อง การคมนาคมขนส่ง การผลิต การค้า การลงทุน การทำธุรกิจ มีบทบาทสำคัญในระดับภูมิภาคและโลก มีพลังและสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้า

๑.๒.๓ มีความสมบูรณ์ในทุนเพื่อการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนเครื่องจักรและเครื่องมือ เป็นต้น

๑.๓ ประเทศมีความยั่งยืน หมายถึง

๑.๓.๑ มีการพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของคนไทยให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเติบโตทางเศรษฐกิจมีความเหมาะสมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบบพอเหมาะพอควร ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมมีสมดุลกับระบบนิเวศน์

๑.๓.๒ มีการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพมากขึ้น คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทรและเสียสละเพื่อส่วนรวม

๑.๓.๓ ยึดมั่นในประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างยั่งยืน คนไทยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสังคมทุกภาคส่วนเพื่อการพัฒนาในทุกระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพและยั่งยืน

๑.๓.๔ ประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมต่างยึดมั่นและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. เป้าประสงค์ : ภาพอนาคตประเทศไทยในปี ๒๕๗๙ สังคมไทยจะต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๒.๑ เศรษฐกิจและสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน กล่าวคือ สถาบันหลักของชาติดำรงอยู่อย่างมั่นคงเป็นจุดยึดเหนี่ยวของสังคม คนในชาติมีความสามัคคี มีความสงบและอยู่ร่วมกันอย่างสันติในทุกพื้นที่ มีระดับรายได้ในกลุ่มประเทศมีรายได้สูง มีความเป็นธรรมในสังคมและความเหลื่อมล้ำลดลงทุกมิติ และประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคและเวทีโลก

๒.๒ ระบบเศรษฐกิจมีความเป็นชาติการค้าบนฐานการขยายตัวของการค้าส่งค้าปลีก และเศรษฐกิจดิจิทัลที่เข้มข้นขึ้น กล่าวคือ มีการเติบโตอย่างมีคุณภาพ กระจายฐานการผลิตและบริการในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างทั่วถึง มีเสถียรภาพ แข่งขันบนฐานการพัฒนานวัตกรรม และมีฐานการผลิต บริการ และลงทุนที่เชื่อมโยงในอาเซียน เพื่อให้ประเทศไทยเข้าสู่การมีรายได้สูงและเป็นประเทศพัฒนาแล้วทั้งในภาคเกษตร อุตสาหกรรม บริการ วิสาหกิจและการดำเนินธุรกิจ

๒.๓ คนไทยในอนาคตมีศักยภาพร่วมกันพัฒนาประเทศ กล่าวคือ สามารถปรับตนรองรับบริบทของการพัฒนาในอนาคตได้ดี มีความพร้อมทั้งกายใจสติปัญญา มีทักษะในการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงาม รู้คุณค่าความเป็นไทย มีความรับผิดชอบต่อ เป็นรากฐานที่มั่นคงของชุมชนสังคม รักชาติและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๒.๔ สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรมและมีความเหลื่อมล้ำน้อย กล่าวคือ อัตราความยากจนต่ำ มีการกระจายโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรการสร้างฐานอาชีพ บริการทางสังคมที่มีคุณภาพ และกระบวนการยุติธรรมอย่างทั่วถึง ไม่คอร์รัปชั่น ประชาชนทุกช่วงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวยุติมีสุข

๒.๕ เศรษฐกิจและสังคมพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ประเทศมีระบบเศรษฐกิจสีเขียว มีระดับการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่ำ มีพื้นที่สีเขียวมากขึ้น ประชาชนมีพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๒.๖ ระบบการบริหารภาครัฐมีประสิทธิภาพ ทันทสมัย รับผิดชอบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชนมีส่วนร่วม กล่าวคือ มีการกระจายอำนาจ มีการกำหนดภารกิจที่เหมาะสมระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

๓. ยุทธศาสตร์หรือมาตรการเฉพาะ : เพื่อให้ประเทศและสังคมไทยก้าวเดินไปสู่วิสัยทัศน์และเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ จึงพัฒนายุทธศาสตร์หรือมาตรการเฉพาะขึ้นมารองรับ ๖ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง : เพื่อสร้างเสถียรภาพภายในประเทศและป้องกันภัยคุกคามจากภายนอก สร้างความเชื่อมั่นต่อประเทศจากกลุ่มประเทศอาเซียนและประชาคมโลก กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๑.๑ เสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๓.๑.๒ ปฏิรูปกลไกการบริหารประเทศ พัฒนาความมั่นคงทางการเมือง ขจัดคอร์รัปชัน สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

๓.๑.๓ รักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยภายใน ตลอดจนการบริหารจัดการความมั่นคงชายแดนและชายฝั่งทะเล

๓.๑.๔ พัฒนาระบบ กลไก มาตรการและความร่วมมือระหว่างประเทศทุกระดับ รักษาคุณภาพความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่

๓.๑.๕ พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ สร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและมิตรประเทศ

๓.๑.๖ พัฒนาระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติ ระบบบริหารจัดการภัยพิบัติ และรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๑.๗ ปรับกระบวนการทำงานของกลไกที่เกี่ยวข้องจากแนวตั้งสู่แนวระนาบมากขึ้น

๓.๒ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน : เพื่อยกระดับผลผลิตทางการผลิตและการใช้นวัตกรรมในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสาขาอุตสาหกรรม เกษตรและบริการ การสร้างความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหาร การเพิ่มขีดความสามารถทางการค้าและการเป็นผู้ประกอบการ และการพัฒนาฐานเศรษฐกิจแห่งอนาคต

ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม การพัฒนาทุนมนุษย์ และการบริหารจัดการภาครัฐและเอกชน กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๒.๑ การพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการค้า การลงทุน พัฒนาสู่
ชาติการค้า

๓.๒.๒ การพัฒนาภาคการผลิตและบริการ เสริมสร้างฐานการผลิตเข้มแข็ง
ยั่งยืน และส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยสู่เกษตรยั่งยืน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๓.๒.๓ การพัฒนาผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาทักษะ
ผู้ประกอบการ ยกกระดับผลิตภาพแรงงานและพัฒนา SMEs สู่สากล

๓.๒.๔ การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษและเมือง พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
ชายแดน และพัฒนาระบบเมืองศูนย์กลางความเจริญ

๓.๒.๕ การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งความมั่นคงและ
พลังงาน ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และการวิจัยและพัฒนา

๓.๒.๖ การเชื่อมโยงกับภูมิภาคและเศรษฐกิจโลก สร้างความเป็นหุ้นส่วนการ
พัฒนากับนานาชาติ ส่งเสริมให้ไทยเป็นฐานของการประกอบธุรกิจ

๓.๓ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน : เพื่อพัฒนาสังคมและ
คนไทยให้เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของประเทศ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา ความเป็นสากล มี
ทักษะในการคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีคุณธรรม จริยธรรม
รู้คุณค่าของความเป็นไทย มีครอบครัวที่มั่นคง กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต

๓.๓.๒ การยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง

๓.๓.๓ ปลุกฝังระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์

๓.๓.๔ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี

๓.๓.๕ การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย

๓.๔ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม :
เพื่อเร่งกระจายโอกาสการพัฒนาและสร้างความมั่นคงให้ทั่วถึง ลดความเหลื่อมล้ำไปสู่สังคมที่เสมอ
ภาคและเป็นธรรม กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๔.๑ สร้างความมั่นคงและการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

๓.๔.๒ พัฒนาระบบบริการและระบบบริหารจัดการสุขภาพ

๓.๔.๓ มีสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมสูงวัย

๓.๔.๔ สร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและความ

เข้มแข็งของชุมชน

๓.๔.๕ พัฒนาการสื่อสารมวลชนให้เป็นกลไกในการสนับสนุนการพัฒนา

๓.๕ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม : เพื่อเร่งอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ มีความมั่นคงด้านน้ำ มีความสามารถในการป้องกันผลกระทบและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ พัฒนามุ่งสู่สังคมสีเขียว กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๕.๑ จัดระบบอนุรักษ์ ฟื้นฟู และป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๕.๒ วางระบบบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพ เน้นการปรับระบบการบริหารจัดการอุทกภัยอย่างบูรณาการ

๓.๕.๓ การพัฒนาและใช้พลังงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๓.๕.๔ การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๓.๕.๕ การร่วมลดปัญหาโลกร้อนและปรับตัวให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๓.๕.๖ การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และนโยบายการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม

๓.๖ ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ : เพื่อให้หน่วยงานรัฐมีขนาดเหมาะสมกับบทบาทภารกิจ มีสมรรถนะสูง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระจายไปสู่ท้องถิ่นได้เหมาะสม มีธรรมาภิบาล กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๖.๑ การปรับปรุงโครงสร้าง บทบาท ภารกิจของหน่วยงานภาครัฐให้มีขนาดที่เหมาะสม

๓.๖.๒ การวางระบบบริหารราชการแบบบูรณาการ

๓.๖.๓ การพัฒนาระบบบริหารจัดการกำลังคนและพัฒนาบุคลากรภาครัฐ

๓.๖.๔ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ

๓.๖.๕ การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ให้ทันสมัย เป็นธรรมและเป็นสากล

๓.๖.๖ พัฒนาระบบการให้บริการประชาชนของหน่วยงานภาครัฐ

๓.๖.๗ ปรับปรุงการบริหารจัดการรายได้และรายจ่ายของภาครัฐ

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ภายใต้รัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เห็นความสำคัญของการสร้างวินัยให้แก่คนไทยเพื่อหวังผลในการพัฒนาสังคมไทยให้เข้มแข็งและก้าวหน้า จึงกำหนดแนวทางค่านิยมหลัก ๑๒ ประการขึ้น ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นฐานราก

ของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ค่านิยมดังกล่าว ได้แก่ (ค่านิยม ๑๒ ประการ, ออนไลน์)

๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่สำนึกและภาคภูมิใจความเป็นไทย ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่นับถือ และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนยึดมั่นในความถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือสังคมและบุคคลที่ควรให้ รู้จักควบคุมตัวเองเมื่อประสบกับความยากลำบากและสิ่งทีก่อให้เกิดความเสียหาย

๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงถึงการรู้จักบุญคุณ แสดงความรัก ความเคารพ ความเอาใจใส่ รักษาชื่อเสียง และตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ ที่เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนด้วยความรักและเมตตา

๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงถึงความตั้งใจพากเพียรในการศึกษาเล่าเรียน แสวงหาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๕. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงการเห็นคุณค่า ความสำคัญ ภาคภูมิใจ อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยอันดีงาม

๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนโดยยึดมั่นในคำสัญญา มีจิตใจโอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่ช่วยได้ทั้งกำลังทรัพย์ กำลังกาย และกำลังสติปัญญา

๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง หมายถึง การแสดงถึงการมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ และความรับผิดชอบของตนเอง อีกทั้งเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วย

๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ หมายถึง การปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพและนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ

๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำอย่างรอบคอบถูกต้องเหมาะสม และน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีความรู้ มีคุณธรรม และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามหลักปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา หมายถึง การปฏิบัติตนให้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยและมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความผิดใด ๆ ยึดมั่นในการทำความดีตามหลักศาสนา

๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตนและให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ ยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวมก่อนเสมอ

ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.๒๕๕๓ – ๒๕๖๑

จากการที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการสร้างความปรองดอง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๖๑ ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในรูปแบบกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้กับกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ๔ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ การพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็ก การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน การสร้างความเป็นพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน และการเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน (วรากรณ์ สามโกเศศ, ออนไลน์, ๒๕๕๔)

องค์ประกอบของยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษา

๑. เป้าประสงค์การพัฒนา การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ๔ ด้าน ได้แก่

๑.๑ คนไทยและการศึกษาไทยมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล

๑.๒ คนไทยใฝ่รู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง และแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๑.๓ คนไทยใฝ่ดี มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มีศีลธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่ดี

๑.๔ คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาเป็น มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๒. ประเด็นยุทธศาสตร์ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าประสงค์การพัฒนาการศึกษาในการสร้างความเป็นพลเมืองได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพดีจึงกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ๔ ประเด็น ได้แก่ การพัฒนาคน การพัฒนาครู การพัฒนาสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ และการพัฒนาการบริหารจัดการ

๓. ยุทธศาสตร์หรือมาตรการเฉพาะ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จึงกำหนดยุทธศาสตร์หรือมาตรการเฉพาะเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินการ ๔ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๑.๑ เร่งให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคน โดยเน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ (ความเป็นพลเมือง) เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนแทนการสอนให้รู้และให้จำแบบดั้งเดิม

๓.๑.๒ ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้นความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญและการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้เหลือเท่าที่จำเป็น

๓.๑.๓ พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองและความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน เน้นกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมอกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยแยกแยะข้อเท็จจริงที่เป็นวัตถุประสงค์กับความเห็นที่เป็นอัตวิสัย มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้บริหารมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง ซึ่งสามารถจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของนักเรียนได้ต่อไป

๓.๒ ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ครอบครัวและชุมชน เน้นการสร้างหลักสูตรและการอบรมพลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๒.๑ สร้างหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและการศึกษาเรื่องการเมืองในหัวข้อหรือวิชาต่าง ๆ อาทิ

รัฐธรรมนูญ นิติรัฐ สิทธิเสรีภาพของประชาชน การเมืองภาคพลเมือง และระบบการเลือกตั้งให้ประชาชนสามารถเลือกเรียนได้

๓.๒.๒ เสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรม พลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน เพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์แก้ปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ

๓.๒.๓ จัดทำคู่มือการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง เพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมืองและการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว

๓.๓ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน การสร้างพลเมืองจำเป็นต้องมีการสร้างความตระหนักในสังคม สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในวงกว้าง ร่วมสร้างสื่อในรูปแบบที่หลากหลายที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั่วประเทศ กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ ใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ตในการรณรงค์ สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในเรื่องพลเมืองและคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนช่วยกันสร้างพลเมืองและพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

๓.๓.๒ จัดให้มีรายการโทรทัศน์ในเรื่องพลเมืองสำหรับเยาวชน และมีรายการสำหรับผู้ใหญ่ให้เกิดการตระหนักรู้และการพัฒนาตนเอง

๓.๓.๓ จัดให้มีรายการโทรทัศน์สำหรับครูในการเรียนรู้ทักษะ เทคนิควิธีการในการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

๓.๓.๔ ประสานความร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพสื่อมวลชน เพิ่มกลไกการดำเนินงานสื่อสารการตลาดเพื่อสังคมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสร้างพลเมือง รณรงค์ให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง

๓.๓.๕ ปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

๓.๔ ยุทธศาสตร์ด้านการเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สามารถทำงานเชื่อมประสานสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเป็นพลเมือง กรอบแนวทางสำคัญ ได้แก่ หน่วยงานหลักของกระทรวงศึกษาธิการในการจัดการศึกษาของชาติต้องสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

สรุป

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เป็นนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันในการขับเคลื่อนประเทศและสังคมไทยที่สำคัญที่สุดภายใต้บริบทความซับซ้อนแบบพลวัตที่เป็นอยู่ แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองเป็นการสร้างโอกาสให้มีพลังในการขับเคลื่อนสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ ความเป็นพลเมืองจะเป็นกลไกนำทางให้สังคมก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และสันติสุข พลังของความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นเมื่อได้ลงมือปฏิบัติจริงในทุกระดับของสังคมเพื่อเป็นฐานรากใหม่ของสังคมที่เข้มแข็งและเอื้อต่อการขับเคลื่อนไปสู่สังคมยุคใหม่ที่มีความเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่สุดตามตามกรอบนโยบายของรัฐ

บทที่ ๔

แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมือง ในบริบทของสังคมไทยและต่างประเทศ

กล่าวนำ

การสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนเป็นเรื่องที่ทุกประเทศในโลกต่างให้ความสำคัญและพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยตระหนักถึงความจำเป็นและคุณค่าของความเป็นพลเมืองในฐานะเป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักที่ขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าและก้าวพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เมื่อประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพที่เป็นฐานรากของสังคมเข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนแท้จริง ตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้ ประเทศต่าง ๆ มีการปลูกฝังรากฐานความรู้ของความเป็นพลเมืองให้สืบทอดได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ความเป็นพลเมืองในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องสร้างกลไกทางการศึกษาขึ้นเพื่อที่จะสร้างพลเมืองให้มีความรับผิดชอบด้วยจิตสำนึกในตนเอง อีกทั้งมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อชุมชนของตนเอง โดยคำนึงถึงเหตุและผลที่กำหนดไว้ในหลักนิติรัฐที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพความเป็นมนุษย์รวมถึงสิทธิมนุษยชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) อันเป็นคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศตัวอย่าง

กรณีตัวอย่างแนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศต่าง ๆ ที่น่าสนใจมีดังนี้

เยอรมนี

เป็นประเทศที่ส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจในเรื่องการเมือง ทัศนคติและวิถีประชาธิปไตย โดยกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในแต่ละระดับไว้อย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ คุณค่าประชาธิปไตย จริยธรรม แนวคิดทางการเมือง ประองตองสมานฉันท์ และการป้องกันการใช้ความรุนแรง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มิติของหญิง-ชาย สิ่งแวดล้อม โลกาวัดัน สมรรถนะสื่อและการสื่อสาร ภาคส่วนต่าง ๆ ให้ความสำคัญในเรื่องการเข้าถึงข้อมูลและแหล่งความรู้ที่หลากหลายและเท่าเทียม รวมทั้งสร้างรูปแบบวิธีการให้ความรู้ที่เหมาะสมและ

สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย สนับสนุนและบูรณาการความร่วมมือขององค์การภาครัฐภาคเอกชนและองค์กรทางสังคม จัดตั้งมูลนิธิ สถาบัน และศูนย์การศึกษาทางการเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองการปกครองและเสริมสร้างความเป็นพลเมืองอย่างแพร่หลายและได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากรัฐบาล การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในแต่ละรัฐมีความแตกต่างกันตามการปกครองเนื้อหาโดยรวมเน้นความเปราะบางของประชาธิปไตย บรรทัดฐานของประชาชน และมิติของสหภาพยุโรป เพื่อให้ประชาชนทำหน้าที่พลเมืองได้สมบูรณ์เป็นพลเมืองตื่นรู้ มีค่านิยมและเจตคติในการเป็นพลเมืองดี การจัดการศึกษาพลเมืองเน้นการศึกษาระดับที่สอง กล่าวคือ ในบางรัฐที่มีการว่างงานจะมีการเพิ่มเนื้อหาทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ เข้าไปด้วย รัฐที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ อาทิ กรุงเบอร์ลิน ก็จะทำให้ความสำคัญกับประเด็นทางวัฒนธรรมและสวัสดิการของประชาชนที่หลากหลายเน้นแนวคิดของความอดทน การมีอยู่ของสถาบันการเมือง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โลกและสิ่งแวดล้อม และการสร้างความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทุกภาคส่วนทั้งผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว และชุมชนต่างมีส่วนร่วมจัดการศึกษาทั้งในระดับชาติ มลรัฐ และท้องถิ่น อาทิ การมีส่วนร่วมโดยใช้รูปแบบการจัดตัวแทนเข้ามาทำกิจกรรมซึ่งพบว่ามีส่วนช่วยป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้สาธารณะมีหน่วยงานกลางรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านโครงการต่าง ๆ ผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยในบางพื้นที่อาจมีการประเมินผลโดยนำโครงการและการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้จริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙ : ๗๙ – ๙๖ และ ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

สหรัฐอเมริกา

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่นแต่ละรัฐโดยต้องเป็นไปตามมาตรฐานกลางของศูนย์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Center for Civic Education) ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ มุ่งสร้างให้พลเมืองมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดี ยึดมั่นต่อค่านิยมพื้นฐานและหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วยเรื่องของการเป็นพลเมืองในบริบทของสิทธิมนุษยชนภายใต้สังคมเปิดและการเมืองโลก ระบอบการปกครอง รัฐ สถาบัน และกระบวนการอันเกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ การมีส่วนร่วมในกระบวนการการเมืองอันนำไปสู่ระบบการเมืองที่ดีและปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น สถานศึกษามีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนผ่านหลักสูตรทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบทางการได้แก่การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน องค์ความรู้เกี่ยวกับพลเมืองจะแทรกรวมอยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ เน้นเรื่อง การสร้างชาติ วิถีของประเทศไทย (สงครามกลางเมือง) และสิทธิมนุษยชน ความเป็นผู้กล้าและสงครามการสู้รบของกองกำลังทหาร และรัฐธรรมนูญ รูปแบบไม่เป็นทางการจะเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาความรู้พลเมือง ทักษะ คุณสมบัติและความมุ่งมั่นของพลเมือง ครอบครัว ผู้บริหาร

ชุมชน ศาสนา สื่อ และกลุ่มชุมชน มีการรวมกิจกรรมของชุมชน โรงเรียน และกิจกรรมของหลักสูตรไว้ด้วยกันโดยสร้างความสัมพันธ์ตามบริบทที่สอดคล้องกันกับค่านิยมประชาธิปไตย ความเท่าเทียม มาตรฐานที่เป็นธรรม และเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙ : ๑๑๕ - ๑๒๗ และ ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

อังกฤษ

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของอังกฤษให้ความสำคัญกับหลัก ๓ ประการ คือ ความรับผิดชอบของพลเมืองต่อสังคมและจริยธรรม (Social and Moral Responsibility) ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง (Political Literacy) และการมีส่วนร่วมในชุมชน (Community Involvement) เน้นให้พลเมืองได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการปกครองที่พลเมืองมีส่วนร่วมอย่างตื่นรู้ในระบอบประชาธิปไตย พัฒนาความรู้และความเข้าใจในระบบกฎหมายและคุณธรรมในสังคม รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมาย พัฒนาความสนใจและความตั้งใจในการมีส่วนร่วมในจิตอาสา และมีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการโต้แย้งทางการเมือง สามารถวางแผนและจัดการการเงินในอนาคตได้ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรแห่งชาติ มุ่งเน้นให้มีทักษะและความรู้เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการเมืองและสังคมอย่างมีวิจารณญาณ ผู้บริหารและครูทำงานเป็นทีมเพื่อวางแผนการศึกษาร่วมกัน มุ่งมั่นถึงประสิทธิภาพการศึกษา มีภาวะผู้นำ ส่งผลให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองประสบผลสำเร็จ มีการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ พ่อแม่ ครอบครัวยุคใหม่และผู้กำกับดูแลกิจการศึกษาและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและทบทวนหลักสูตรที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมห้องเรียน มีความเป็นอัตลักษณ์ของประเทศสูง สนับสนุนค่านิยมประชาธิปไตยและมีความอดทนสูง เชื่อถือตำรวจและกองกำลังทุกเหล่าทัพ เชื่อในรัฐบาลแห่งชาติที่ถูกเลือกมาโดยวิธีการประชาธิปไตย สำหรับภาครัฐอื่น ๆ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพลเมืองอย่างไม่เป็นทางการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙ : ๑๓๐ - ๑๔๗ และ ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

ฟินแลนด์

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของฟินแลนด์มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การเตรียมให้พลเมืองเป็นผู้ตื่นรู้ มีทักษะและสมรรถนะ กรอบแนวคิดในการสร้างพลเมืองพื้นฐานประกอบด้วยความรู้ด้านจริยธรรม ศาสนา จิตวิทยา และปรัชญา การศึกษาระดับที่สองเน้นการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแบบประยุกต์ใช้ผ่านรูปแบบข้ามหลักสูตร ทุกภาคส่วนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพลเมือง อาทิ เทศบาลจัดการศึกษาคำบังคับ และจัดให้มีองค์กรครอบครัวเพื่อจัดทำความร่วมมือกับครู และมีสถานักเรียนและครอบครัวเป็นตัวแทนในคณะกรรมการโรงเรียน มีหน้าที่ร่วมออกแบบหลักสูตร สถานศึกษา ท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการศึกษาตามหลักการกระจายอำนาจการศึกษา

ส่งผลให้ประชาชนของฟินแลนด์มีความโดดเด่นด้านความตื่นรู้ในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ความเป็นพลเมือง มีความรู้ความสามารถ และทักษะการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙ : ๕๕ - ๗๗)

นอร์เวย์

เป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมือง ความเป็นประชาธิปไตย เศรษฐกิจ และสังคมที่สูงมาก ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองชัดเจน โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนให้เป็นผู้กระตือรือร้น กล่าวคือ มีความกระตือรือร้น (Active) มีความยึดมั่นผูกพัน (Engaged) และมีการปรับตัวเข้ากับสังคม (Socially Oriented) อีกทั้งยังเป็นผู้มีอิสระทางความคิดและคิดวิพากษ์ได้อย่างมีเหตุและผลในประเด็นพื้นฐานทางสังคม เป็นผู้ที่มีสนใจและถูกฝึกฝนในการทำงานตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในสังคม การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเน้นการนำประเด็นสังคมที่อยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันมาอภิปรายและจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ การศึกษามุ่งเน้นการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ประกอบด้วยมิติต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ ทักษะการแก้ปัญหา การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ทักษะทางสังคมและการจัดการ ทักษะเชิงวิพากษ์ ทักษะการเสาะหาความรู้จากแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ และทักษะการให้เหตุผลแย้ง นอกจากนี้ระบบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองยังเน้นเรื่องการจัดกิจกรรมที่เป็นแรงขับเคลื่อนเชื่อมต่อ คือ สภานักเรียน กระบวนการที่เกิดขึ้นผ่านสภานักเรียนช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยและสามารถเรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี อันจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นทางการเมืองในอนาคต ซึ่งมีคุณลักษณะเด่น ได้แก่ ทันทต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน รู้ในประเด็นขัดแย้งทางสังคม มีมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อสังคม ได้รับการสอนแบบข้ามสาขาวิชา รู้ในประเด็นที่เป็นสากล รู้แนวคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพกว้าง มีมุมมองเรื่องชีวิตในเชิงการเมือง รู้หลักการแนวคิดและความเชื่อตามแบบประชาธิปไตยรวมทั้งเรื่องสิทธิมนุษยชน มีความเข้าใจในการเมืองการปกครองท้องถิ่น มีมุมมองในภาพรวมเชิงระบบ พัฒนาประชาธิปไตยผ่านนักเรียน ได้รับการสอนด้วยวิธีการสอนที่ต่างไปจากแบบดั้งเดิม และเรียนรู้ในแนวคิดที่กว้างและมีความรอบรู้ (เลิศพร อุดมพงศ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

สวีเดน

เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับประเด็นสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และรัฐสวัสดิการ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเน้นให้ประชาชนได้พัฒนาความรู้และค่านิยมในเรื่องสิทธิมนุษยชนและค่านิยมพื้นฐานของประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานของสังคม การศึกษาในระบบเน้นปลูกฝังให้ความเป็นพลเมืองซึมซับเข้าสู่ตัวเยาวชนผ่านกิจกรรมในโรงเรียนมากกว่าการเรียนโดยตรงในห้องเรียน มีการจัดตั้งศูนย์การใช้เวลาว่าง (Leisure-time Centres) รับผิดชอบจัด

กิจกรรมวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะต่าง ๆ ให้กับเด็กและเยาวชน โดยคุณค่าที่ได้รับจากการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ได้แก่ เรื่องการไม่ละเมิดซึ่งชีวิตของมนุษย์ ความมีอิสระและความเป็นส่วนตัวของบุคคล ความเท่าเทียมในคุณค่าความเป็นคนและทางเพศ ความสามัคคี การยอมรับในจริยธรรมตามแบบตะวันตก เน้นการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักถึงความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทนอดกลั้น และความสำนึกรับผิดชอบของแต่ละบุคคล การเคารพคุณค่าที่มีอยู่ภายในของแต่ละบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ใช้ร่วมกัน กระบวนการจัดกิจกรรมใช้หลักการพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตยเพื่อปลูกฝังให้เกิดการเคารพในสิทธิมนุษยชน และเกิดค่านิยมพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยตามแบบสังคมของสวีเดน (เลิศพร อุตมพงศ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

สิงคโปร์

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ทักษะ และค่านิยมเรื่องพลเมืองและจริยธรรม ตลอดจนคุณลักษณะด้านสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ จึงถูกบูรณาการในทุกมิติเพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองของสิงคโปร์ การศึกษาเน้นเรื่องกระบวนการเพื่อสร้างและฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง การติดตามและสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้แบบใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติ ผู้บริหาร ครู ครอบครัวยุ และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ภายใต้ ๓ แนวคิดหลัก ได้แก่ อัตลักษณ์ร่วมของผู้เรียน ความสัมพันธ์กับชุมชน สังคมที่ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรมและทางเลือกเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยึดกระบวนการเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สิงคโปร์มีความโดดเด่นด้านพลเมืองที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติว่า มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรู้ ความสามารถ และมีขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับต้น ๆ ของโลก (เลิศพร อุตมพงศ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

ญี่ปุ่น

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นไปภายใต้หลักการสำคัญ ๔ ประการ กล่าวคือ การสนับสนุนความเป็นอิสระทางสังคม การสนับสนุนให้ได้รับประสบการณ์ตามความต้องการของแต่ละบุคคล การปรับเปลี่ยนมุมมองของเยาวชนในฐานะสมาชิกที่กระตือรือร้นของสังคม และการกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีการอภิปรายได้อย่างเปิดกว้างในสังคม ทั้งนี้มีเป้าหมายอยู่ที่การทำให้คนญี่ปุ่นเป็นผู้รักในความถูกต้องและความยุติธรรม เคารพในคุณค่าของตนเอง เคารพผู้ใช้แรงงาน มีความตระหนักต่อความสำนึกรับผิดชอบอย่างลึกซึ้ง มีจิตวิญญาณที่เป็นอิสระของการเป็นผู้สร้างสันติภาพแห่งรัฐและสังคม มีจิตสาธารณะสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม และมีความยึดมั่นผูกพันต่อชุมชนท้องถิ่นของตน สร้างความเชื่อมโยงกับครอบครัวและชุมชน มีความตระหนักว่ามนุษย์

เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของสังคม มีความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องส่วนตัวและสังคม ความมีศักดิ์ศรีของตนเองในระบบครอบครัวแบบร่วมสมัย ความเท่าเทียมทางเพศ และตระหนักถึงความสำคัญของแบบแผนประเพณีของชีวิตในสังคม การรักษาขนบธรรมเนียม และความสำนึกรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตในสังคมที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ยังจัดให้มีกิจกรรมผ่านประสบการณ์และการลงมือทำที่เน้นการเรียนรู้แบบกระตือรือร้น (Active Learning) เพื่อส่งเสริมกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ได้แก่ กิจกรรมภายในชั้นเรียน กิจกรรมสถานักเรียน และกิจกรรมของโรงเรียน กิจกรรมเหล่านี้ทำโดยอาศัยความร่วมมือกับครอบครัวและสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นขึ้นตามแต่ละพื้นที่ หลักปฏิบัติเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สำคัญ ได้แก่ ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจนเกิดความเคยชิน แบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และส่งเสริมให้ร่วมกิจกรรมด้วยกัน ทั้งนี้แนวการปฏิบัติและการทำกิจกรรมจะเหมือนกันเกือบทั่วประเทศ อาทิ การปลูกฝังให้เยาวชนยึดมั่นผูกพันกับเรื่องความสะอาดในโรงเรียนทุกวันตั้งแต่เด็ก ได้เรียนรู้และได้ทำตลอดเวลาในทุก ๆ วัน ฝึกความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การสนับสนุนผู้อื่น ทักษะการเจรจาต่อรอง การฝึกกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมและการคิดไตร่ตรอง ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ว่าเป็นการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแต่ได้ถูกหลอมขึ้นเป็นวัฒนธรรมทั่วทั้งญี่ปุ่น (เลิศพร อุดมพงศ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

เกาหลีใต้

มีการกำหนดค่านิยมพื้นฐานที่เป็นองค์ประกอบของทักษะชีวิต ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ชีวิตส่วนตัว อาทิ การเคารพตนเอง ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความเป็นอิสระ และการยับยั้งชั่งใจ ด้านการใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัว เพื่อนบ้าน และโรงเรียน อาทิ การปฏิบัติตามศาสนา การปฏิบัติหน้าที่ของลูกต่อพ่อแม่ จรรยา มารยาท การอยู่ร่วมกัน และความรักต่อโรงเรียนและบ้านเกิด ด้านการใช้ชีวิตในสังคม อาทิ การปฏิบัติตามกฎหมาย การสนใจต่อผู้อื่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความยุติธรรม และการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ และด้านการใช้ชีวิตในระดับชาติ อาทิ ความรักในรัฐ ความรักในชาติ การมีจิตใจที่มั่นคงมีสติสัมปชัญญะ การสร้างความสันติภายหลังการแบ่งแยก และความรักในมนุษยชาติ นอกจากนี้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Civic Education Institute for Democracy of National Election Commission) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความเป็นพลเมืองตั้งแต่ระดับเยาวชน แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของเกาหลีใต้เน้นการฝึกฝนความสามารถในการคิดตัดสินใจในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การให้ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น การมีส่วนร่วม

ทางการเมือง และบทบาทหน้าที่ในฐานะพลเมืองที่มีสำนึกรับผิดชอบ (เลิศพร อุดมพงศ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูล และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองจากแหล่งข้อมูลเอกสารที่หลากหลายดังกล่าวมาแล้วด้วยการสังเคราะห์อภิमान (Meta-analysis) สามารถสรุปเป็นแนวคิดที่จะนำมาสร้างหรือกำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและสอดคล้องกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่เพื่อใช้เป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไทยสู่นาคตตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

ประชาชน (People) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคมและประเทศชาติในฐานะเป็นสมาชิกที่ได้รับสถานภาพทันทีจากการเกิด ในขณะที่ พลเมือง (Citizen) คือ สมาชิกของสังคมที่ผ่านกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคมแล้วทั้งที่ไม่เป็นระบบและเป็นระบบ มีฐานะเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนสังคมให้มีพัฒนาการและดำรงอยู่ได้อย่างที่พึงประสงค์ ในยุคโลกสมัยใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศชั้นนำที่มีความมั่นคงและสามารถพัฒนามีความเจริญก้าวหน้าทุกด้านนั้นต่างได้รับการยอมรับและยกย่องว่าพลเมืองของประเทศนั้น ๆ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

อาจกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมากระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมเพื่อเปลี่ยนผ่านสถานะของสมาชิกของสังคมจากประชาชนไทยไปสู่พลเมืองไทย ยังเป็นไปโดยปราศจากการจัดระบบทางความคิดเท่าที่ควรจึงไม่เอื้อต่อการสร้างพลเมืองไทยที่มีความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) และมีจิตสำนึกรับผิดชอบ (Responsible Citizen) ได้เพียงพอ ดังนั้นระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ที่มีการจัดการอย่างเหมาะสมจึงต้องเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในฐานะเป็นกลไกเพาะบ่มลักษณะที่พึงประสงค์นั้น ๆ เพื่อผลักดันความสำเร็จของการสร้างความเข้มแข็งของความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง หมายถึง การจัดการศึกษาที่ได้มีการวางแผนและกำหนดกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นระบบต่อเนื่อง มุ่งให้ผู้เรียนได้มีองค์ความรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจนตามหลักสูตรที่กำหนด รวมทั้งปลูกฝังทักษะในการเป็นพลเมืองที่เหมาะสมไปพร้อม ๆ กันด้วยเพื่อให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของสังคมและประเทศชาติ

แนวคิดการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างพลเมืองไทยมีมาตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ รัฐบาลแต่ละยุคสมัยล้วนมีนโยบายและแผนด้านการศึกษาแห่งชาติ โดยมี

การพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์มาต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เพื่อเตรียมการ
สร้างพลเมืองไทยให้พร้อมรับกับภูมิทัศน์ของโลกสมัยใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเต็มไปด้วยความ
ซับซ้อน ผันผวน และท้าทาย การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทยจำเป็นที่จะต้อง
ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ แนวทางการพัฒนาดังกล่าวสามารถดำเนินการได้
ดังนี้ (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, ออนไลน์ และเลิศพร อุดมพงษ์, ออนไลน์)

๑. สร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ได้ (Cognition Domain)

ประเด็นองค์ความรู้สำหรับพลเมือง (Civic Knowledge) ได้แก่ เนื้อหาความรู้ที่เป็นหลักและแนวคิด
เรื่องระบบการปกครอง สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ การออกกฎหมายและการกำหนดนโยบาย
หลักนิติธรรม หลักฉันทามติ หลักการจัดการความขัดแย้ง เป็นต้น โดยที่องค์ความรู้ดังกล่าวจะถูก
นำมาใช้เป็นหลักคิดในการจำแนกรูปแบบของรัฐบาลแบบประชาธิปไตยกับแบบอื่น ๆ การวิเคราะห์
การใช้อำนาจรัฐและความสามารถของรัฐ ความเข้าใจว่าความเป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับศักยภาพ
และการใช้อำนาจที่เหมาะสมของรัฐบาล (การมีอำนาจมากเกินไปหรือน้อยเกินไป การใช้เสีย
ส่วนมากไม่สนใจเสียงส่วนน้อยอาจนำมาซึ่งความอ่อนด้อยของความเป็นประชาธิปไตย)

๒. สร้างทักษะในการเป็นพลเมือง (Psychomotor Domain) ทักษะสำคัญสำหรับ

พลเมือง (Civic Skills) หมายถึง ความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เป็นผลต่อ
ชีวิตของพลเมือง มีการพัฒนาทางสติปัญญา (Intellectual Skills) และทักษะการมีส่วนร่วม
(Participation Skills) ที่ทำให้พลเมืองสามารถคิดและแสดงสิทธิของตน ดังนี้

๒.๑ ทักษะทางสติปัญญา ทำให้พลเมืองสามารถคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล
ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ ชีวิตส่วนรวม และประโยชน์ร่วมของชุมชน รัฐ และประเทศชาติ
โดยสามารถตัดสินใจในประเด็นเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง (ปัจเจกบุคคล) และร่วมกันคิดกับผู้อื่นในสังคม
(พหุบุคคล)

๒.๒ ทักษะการมีส่วนร่วม ทำให้พลเมืองสามารถผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะ
ได้ อีกทั้งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะด้วย

๓. สร้างทัศนคติหรือเจตคติต่อความเป็นพลเมืองที่ดี (Affective Domain) พลเมือง
ควรมีความตระหนัก มีความเต็มใจ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเผชิญอยู่ อาทิ
เต็มใจในการเคารพกฎหมาย เห็นความสำคัญของความคิดเห็นที่แตกต่างและรับฟังอย่างเคารพใน
ความเห็นที่ต่างกัน เชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจตามกฎหมาย มีคุณธรรมพลเมือง
(หมายถึงคุณลักษณะที่จะช่วยยกระดับสังคมได้) กล่าวคือ หากต้องการความมั่นคงปลอดภัยในสิทธิ
ของตน พลเมืองควรต้องมีความรับผิดชอบต่อสิทธิเหล่านั้นด้วยการเคารพต่อสิทธิของบุคคลอื่น ต้อง
ปฏิบัติหรือกระทำการใด ๆ ในการป้องกันสิทธิของตนเองและผู้อื่นจากการคุกคามของบุคคลอื่น ใช้
สิทธิของตนในการทำให้ประชาธิปไตยและนโยบายภาครัฐทำงานได้เต็มประสิทธิภาพ เช่น การใช้สิทธิ

ออกเสียง การใช้เสรีภาพในการพูดและแสดงออก การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะต่าง ๆ การมีวินัย ในตนเอง การให้อภัย การเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ การทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม เป็นต้น

๔. ใช้กิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างกิจกรรม สนับสนุนการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นามธรรม เช่น การเป็นประชาธิปไตย อำนาจการปกครอง นโยบายรัฐ เป็นต้น กิจกรรมสนับสนุนต้องได้รับการออกแบบที่เหมาะสมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการใช้ชีวิต และไม่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าถูกบังคับหรือคับข้องใจกับการฝึก ปฏิบัติ อีกทั้งไม่เป็นกิจกรรมที่ขัดแย้งกับความเคยชินและวิถีทางวัฒนธรรมอันดีงาม แต่เป็นกิจกรรมที่ เป็นไปเพื่อปรับแก้และ/หรือเสริมสร้างพฤติกรรมและทัศนคติเชิงบวก

๕. สร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันหลักในสังคม ได้แก่ ครอบครัว (บ้าน) โรงเรียน และชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะจนพัฒนาเป็นทัศนคติของความ เป็นพลเมืองในเรื่องกฎเกณฑ์การใช้ชีวิต ได้แก่ การใช้ชีวิตส่วนตัว การใช้ชีวิตในครอบครัว การใช้ชีวิต ในชุมชน และการใช้ชีวิตในประเทศชาติ ทั้งนี้แนวทางของประเทศญี่ปุ่นในเรื่องหลักปฏิบัติเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมือง (Everyday Practice of Citizenship Education) พิจารณาว่าเป็นแนวคิดที่สร้าง ผลสัมฤทธิ์ในเป้าหมายได้เป็นอย่างดีจึงมีความเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเพื่อใช้กับสังคมไทย ได้แก่ หลักปฏิบัติในบ้าน-ในโรงเรียน-ในชุมชน ดังนี้ ฝึกความรู้ความเข้าใจ ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจน เกิดเป็นความคุ้นเคยและเคยชินเป็นนิสัย แบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการส่งเสริมให้ร่วม กิจกรรมด้วยกัน

ระดับของความเป็นพลเมือง

คุณลักษณะที่เหมาะสมของความเป็นพลเมืองไทยที่ปรากฏตามเป้าหมายของนโยบาย ภาครัฐทั้งปวงต่างมุ่งเน้นที่การสร้างให้พลเมืองไทย เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข อย่างไรก็ตาม แนวทางการดำเนินการและผลสัมฤทธิ์จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการตีความในแต่ละ ระดับของความเป็นพลเมืองว่าจะมีรายละเอียดแตกต่างกันอย่างไร โดยนัยของความเป็นพลเมือง สามารถแบ่งระดับได้ดังนี้

๑. ระดับความเป็นพลเมืองตามสภาพทางกฎหมายและกติกาทาสังคม หมายถึง พลเมืองอยู่ในฐานะสมาชิกของรัฐและชุมชน มีสิทธิและความรับผิดชอบตามที่กำหนดในกฎหมายต่าง ๆ ได้แก่ การเคารพกฎหมาย การออกเสียงเลือกตั้ง การชำระภาษี และการเป็นทหาร เป็นต้น รวมทั้งมี วิถีชีวิตและการประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามและกติกาทาสังคมที่เป็นอยู่

๒. ระดับความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ หมายถึง การแสดงออกซึ่ง

พฤติกรรมต่อกิจกรรมสาธารณะที่มุ่งให้ชีวิตส่วนรวมดีขึ้น มีการแสดงความคิดเห็นต่อสภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองและชีวิตส่วนรวมในสังคม อาทิ การออกเสียงเลือกตั้ง การวิพากษ์วิจารณ์การกำหนดนโยบายหรือกฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมหรือยื่นข้อคิดเห็นทางการเมืองในประเด็นต่าง ๆ การแสดงพลังในการผลักดันทางการเมือง เป็นต้น

๓. ระดับความเป็นพลเมืองตามทักษะพื้นฐาน หมายถึง ความรู้และความสามารถอันเป็นทักษะพื้นฐานที่ทำให้พลเมืองเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการสังคม ได้แก่

๓.๑ ทักษะการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๑.๑ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้โดยไม่ถูกปิดกั้น

๓.๑.๒ ความสามารถในการใช้เครื่องมือในการค้นหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้

ประกอบการพิจารณาในแต่ละประเด็นได้

๓.๑.๓ ความสามารถในการพิจารณาและตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลที่ค้นหาหรือได้รับมา

๓.๑.๔ ความสามารถในการจำแนกข้อมูล และกำหนดประเด็นเพื่อนำไปสู่การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๑.๖ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป และประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ได้รับมา

๓.๒ ทักษะในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

๓.๒.๑ ความสามารถในการกำหนดหรือออกแบบกระบวนการในการทำงานที่ตอบสนองต่อการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒.๒ ความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการทำงานระหว่างเครือข่ายทางสังคมต่าง ๆ

๓.๒.๓ ความสามารถในการประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค โอกาส รวมทั้งประเมินความเสี่ยงและบริหารจัดการความเสี่ยง

๓.๓ ทักษะในการสื่อสาร

๓.๓.๑ ความสามารถในการใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม

๓.๓.๒ ความสามารถในการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์ ได้แก่ การรู้เท่าทันข้อมูลหรือสารสนเทศ (Information Literacy) การรู้เท่าทันการสื่อสาร (Communication Literacy) เช่น เทคนิคการตลาด กลยุทธ์ในการโฆษณา เป็นต้น และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี (Technology Literacy) เช่น การรู้เท่าทันเทคนิคการผลิต การติดต่อ รวมไปถึง การรู้เท่าทัน

เทคโนโลยีด้านการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ การใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนสังคม การใช้สื่อในการสื่อสารสังคม การใช้สื่อในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อตอบสนองต่อการทำงานในด้านต่าง ๆ

๔. ระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีพลเมือง หมายถึง กรอบแนวทางหรือรูปแบบในการใช้ชีวิตของพลเมืองควบคู่กับคุณสมบัติและทักษะพื้นฐานของพลเมือง วิถีพลเมืองจะสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการมีส่วนร่วมของพลเมืองบนพื้นฐานของจิตสำนึกของพลเมืองที่ทำให้พลเมืองกระตือรือร้น (Active Citizen) เห็นความสำคัญ ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชน

วิถีพลเมืองแบ่งเป็น ๔ ระดับ ได้แก่

๔.๑ ระดับที่พลเมืองมีความรู้และความเข้าใจในบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและชุมชน รวมถึงมีความรับผิดชอบต่อนาทีของตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม

๔.๒ ระดับที่พลเมืองมีความสนใจ มีความเข้าใจ มีความตระหนักในปัญหาของชุมชนและของสังคม โดยกระตือรือร้นในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการกับปัญหาของชุมชน

๔.๓ ระดับที่พลเมืองมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือในหลายประเด็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาในชุมชนหรือสังคมและกลายเป็นกลไกหลักหรือส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในส่วนของพัฒนาองค์ความรู้ในการทำงาน การพัฒนาเครือข่ายในการทำงาน ตลอดจนการพัฒนากระบวนการหรือวิธีการในการทำงานเพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาชุมชน

๔.๔ ระดับที่พลเมืองมีส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลง มีการดำเนินการเพื่อยกระดับของกระบวนการหรือมาตรการต่าง ๆ เป็นระดับกลไกหรือระบบที่มีความยั่งยืนในการทำงาน รวมถึงการยกระดับค่านิยมหรือแนวคิดของคนในสังคมได้ อาทิ การมีบทบาทในการพัฒนากฎหมายที่ใช้ในการจัดการปัญหาที่มาจากการมีส่วนร่วมของสังคม เป็นต้น

มิติของความเป็นพลเมือง

การสร้างความเป็นพลเมืองคุณภาพให้เกิดขึ้นในสังคมโดยมุ่งเน้นให้สมาชิกเป็นพลเมืองไทยร่วมสมัยที่กระตือรือร้นและมีความรับผิดชอบด้วยจิตสำนึกในตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อชุมชนของตนเอง ตลอดจนคำนึงถึงเหตุและผลที่กำหนดไว้ในหลักนิติรัฐตามสิทธิและเสรีภาพความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม เพื่อส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพที่เป็นฐานรากของสังคมเข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนแท้จริงนั้น ควรมุ่งเน้นดำเนินการใน ๓ มิติ คือ

ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความคิดและความเชื่อ (เจตคติ) และด้านการปฏิบัติตน โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลเมืองไทยให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังนี้

๑. มิติด้านความรู้ความเข้าใจ

๑.๑ มีความรู้ความเข้าใจในหลักและระเบียบการปกครองในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

๑.๒ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ทั้งของตนเองและผู้อื่น

๑.๓ มีความรู้ความเข้าใจในความเกี่ยวโยงกันในสถานภาพของผู้คนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมในเชิงซ้อนที่เป็นอยู่

๑.๔ มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครองในมิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และการเมืองภาคประชาชน เข้าใจเรื่องของสื่อ สิทธิมนุษยชน และทุนทางสังคมที่หลากหลาย

๑.๕ มีความรู้และความคิดที่เท่าทันในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลกที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทย

๑.๖ มีความรู้ความสามารถในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตามควรแก่วิชาชีพของตน

๒. มิติด้านความคิดและความเชื่อ (เจตคติ)

๒.๑ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๒.๒ มีเจตคติที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร

๒.๓ เป็นผู้มีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ไม่เพิกเฉย

๒.๔ เห็นและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต และค่านิยมของไทย

๒.๕ เห็นคุณค่าและผลดีของความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น

๒.๖ มีความคิดเห็นที่ทันสมัย

๓. มิติด้านการปฏิบัติตน

๓.๑ ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย ศีลธรรม และกฎกติกาของชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติ

๓.๒ ปฏิบัติตนตามหลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมืองตามที่กฎหมายบัญญัติ

๓.๓ ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

๓.๔ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นเรื่องของการจรรโลงความถูกต้อง ความเป็นระเบียบ และความดีงามของสังคม

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

การสร้างพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคมสามารถดำเนินการได้หลากหลายแนวทาง แต่คุณลักษณะสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นพลเมืองเชิงคุณภาพที่สามารถขับเคลื่อนสังคมได้มี ๒ ประเด็น คือ ประเด็นเรื่องการรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมือง และประเด็นเรื่องคุณธรรมความเป็นพลเมือง (ชนันทิพย์ จันทรโสภา, ๒๕๕๙ : ๒๗๐ - ๒๗๕ และ ๒๙๖ - ๒๙๙)

ด้านการรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมือง

ลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นไปตามกรอบของวิถีแบบไทยที่มีพัฒนาการต่างยุคต่างสมัยกันออกไป วิถีไทยที่พึงประสงค์และสมควรเสริมสร้างเพื่อความเข้มแข็งของความเป็นพลเมืองไทย ได้แก่ การเสริมสร้างพลเมืองที่มีความรู้ วิจารณ์ญาณ และทักษะเชิงวิพากษ์ อันจะทำให้พลเมืองไทยสามารถเข้าใจ ตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ ข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ประการหนึ่ง คือ การไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้แบบวิชาการที่แท้จริงโดยเน้นแต่การเรียนรู้แบบสัจธรรม ดังนั้น การเรียนรู้จึงไม่ลึกซึ้งเพียงพอถึงกระบวนการสร้างความรู้หรือที่มาของความรู้ นั้น ๆ กอปรกับฐานวัฒนธรรมไทยที่ไม่สนับสนุนการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผยทำให้พลเมืองไทยอ่อนด้อยในความรู้ที่แท้จริงและไม่ลึกซึ้งพอในหลาย ๆ เรื่องที่สำคัญและจำเป็น การเสริมสร้างความรู้ที่แท้จริงหมายถึงความสามารถใช้เนื้อหาของความรู้นั้น ๆ เป็นเครื่องมือหรือตัวกระตุ้นการเรียนรู้ พัฒนาวิธีการคิด และต่อยอดไปประยุกต์ใช้ได้ในวิถีการใช้ชีวิตจริงแบบมีวิสัยทัศน์ที่สามารถมองเห็นและเข้าใจในความซับซ้อนของพลวัตแห่งความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ความเป็นไปด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งในสังคมไทยและที่เชื่อมต่อไปสู่สังคมโลก สามารถคาดการณ์แนวโน้มและภาพอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการปรับตัวและเตรียมตัวรองรับกับสถานการณ์ได้อย่างรอบคอบ

ในบริบทของการสร้างความเป็นพลเมือง การพัฒนาการเรียนรู้ในกระบวนการทางวิชาการแบบลึกซึ้งในเรื่องการรับรู้ถึงสิทธิพลเมืองและหน้าที่พลเมืองไปพร้อม ๆ กันแบบคู่ขนานเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น สิทธิพลเมือง หมายถึง สิทธิที่พลเมืองทุกคนจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร สิทธิที่จะควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจอธิรัฐ (ไม่ได้หมายถึงสิทธิของบุคคลที่จะเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ จากรัฐ) หน้าที่พลเมือง หมายถึง การทำหน้าที่ตามสิทธิพลเมืองอย่างกระตือรือร้นในการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิรัฐในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมถึงการดำเนินนโยบายของรัฐทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมจิตวิทยา และอื่น ๆ หน้าที่ในการติดตามข่าวสารหาข้อมูลที่อาจจะมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้ในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้น การใช้สิทธิพลเมืองและการทำหน้าที่

พลเมืองจึงต้องอาศัยความรู้ทางสังคมจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่วางอยู่บนฐานของความรู้ความเข้าใจ ในความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ซับซ้อนกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคมไปพร้อมกัน เพื่อความเข้าใจในบริบทและ มองเห็นทางเลือกที่หลากหลายจนสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่จะตามมาจากการเลือกนั้นได้ด้วย

ความเป็นพลเมืองกับการรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่พึงประสงค์ ได้แก่

๑. พลเมืองควรตระหนักในสิทธิพลเมืองและหน้าที่พลเมืองที่พึงมีและพึงปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การยึดมั่นและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ แห่งชาติ การเสียภาษีอากร การปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

๒. พลเมืองควรระมัดระวังในการใช้สิทธิพลเมืองโดยสุจริต ไม่ว่าจะเป็นการใช้สิทธิทาง การเมือง สิทธิส่วนบุคคล และสิทธิทางสังคม

๓. พลเมืองควรมีจิตสำนึกในการใช้สิทธิพลเมืองและปฏิบัติหน้าที่พลเมืองอย่าง เหมาะสม ตลอดจนถ่ายทอดปลูกจิตสำนึกดังกล่าวจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนที่จะเป็น สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้สังคมมีปัญหาคือการที่สมาชิกของสังคมขาดการ รู้ที่แท้จริงถึงสิทธิของตนและไม่เข้าใจหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อสังคม ชุมชน และประเทศ

ด้านคุณธรรมความเป็นพลเมือง

คุณธรรมความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่บุคคลมีลักษณะการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตามหลักธรรม กล่าวคือ มีจริยธรรม มีคุณธรรม และมีศีลธรรม คุณธรรมความเป็นพลเมืองจะนำ ความสุขความเจริญความมั่นคงมาสู่พลเมือง สังคม และประเทศชาติ

จริยธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนและเสียหาย

คุณธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ศีลธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนและเสียหาย อีกทั้ง สร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่นด้วย

การเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม หมายถึง การมีจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม ใน เรื่องสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ

๒. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติกิจการงานของตนเองและที่ได้รับ มอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศกำลังกายกำลังใจอย่างเต็มความสามารถ รวมไปถึงการรับผิดชอบ งานล้มเหลวและพยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคโดยไม่เกียจคร้านผู้อื่น

๓. มีระเบียบวินัย หมายถึง การเป็นผู้รู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่ตนเอง ครอบครวั และสังคมกำหนดไว้ ไม่ปฏิเสธการรับรู้กฎเกณฑ์หรือกติกาต่าง ๆ ของสังคม

๔. มีความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติตนทางกาย วาจา จิตใจ ที่ตรงไปตรงมา ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น จะทำงานสิ่งใดต้องทำให้สำเร็จเป็นอย่างดี มีความจริงใจเป็นที่ไว้วางใจของคนทุกคน

๕. มีความเสียสละ หมายถึง การปฏิบัติตนโดยอุทิศกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยความตั้งใจจริง มีเจตนาที่บริสุทธิ์ ทำให้มีใคร่ใคร่ไว้วางใจเป็นที่ยกย่องของสังคม ผู้คนเคารพนับถือ

๖. มีความอดทน หมายถึง ความเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคใด ๆ มุ่งมั่นที่จะทำงานให้บังเกิดผลดีไม่ให้อื่นเดือดร้อน ได้แก่

๖.๑ อดทนต่อความยากลำบาก เจ็บป่วย ไม่แสดงอาการจนเกินกว่าเหตุเมื่อได้รับทุกขเวทนา

๖.๒ อดทนต่อการตรากตรำทำงาน ไม่ทอดทิ้งงาน พินฝ่าอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ

๖.๓ อดทนต่อความเจ็บใจ ไม่แสดงความโกรธ ไม่อาฆาตพยาบาท อดทนต่อคำเสียดสี

๖.๔ อดทนต่อกิเลส ไม่อยากได้ของผู้อื่นจนเกิดทุกข์ ไม่ตอบโต้คนอื่นที่ทำให้โกรธและไม่ลุ่มหลงในสิ่งที่จะพาไปพบกับความเสียหาย

๗. ไม่ทำบาป หมายถึง การงดเว้นพฤติกรรมที่ชั่วร้ายสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ได้แก่

๗.๑ ทางกาย อาทิ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทุจริต ไม่ลักขโมย ไม่ผิดประเวณี เป็นต้น

๗.๒ ทางวาจา อาทิ ไม่โกหก ไม่กล่าวร้ายคำหยาบคาย ไม่ใส่ร้าย เป็นต้น

๗.๓ ทางใจ อาทิ ไม่คิดเนรคุณ ไม่คิดอาฆาต ไม่คิดอยากได้ เป็นต้น

๘. มีความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ และพร้อมความคิด เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จโดยไม่มีการเกี่ยงงอนหรือคิดชิงดีชิงเด่นกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกันด้วยความจริงใจ ความไม่เห็นแก่ตัว การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย มุ่งที่จะทำให้สังคมและประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง

พลเมืองพึงได้รับการปลูกฝังให้มีคุณธรรมความเป็นพลเมืองเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คุณธรรมพลเมืองจะช่วยลดและขจัดปัญหาที่เกิดกับบุคคล สังคม และประเทศชาติได้อย่างดีด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดี อุปสรรคปัญหาต่าง ๆ จะหมดสิ้นไป บุคคลจะดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข มีความรัก ความสามัคคี และสมานฉันท์ต่อกันนำมาซึ่งความสุขสงบเจริญก้าวหน้ามั่นคงแห่งสังคมในที่สุด อย่างไรก็ตาม คุณธรรมความเป็นพลเมืองจะมีขึ้นได้อย่างแท้จริงเมื่อสมาชิกในสังคมมีความซื่อสัตย์ต่อกัน (Honesty) มีความไว้วางใจกัน (Trust) และเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย (Law-abidingness)

คุณธรรมความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ ได้แก่

๑. พลเมืองควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีจิตสาธารณะให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของสังคมส่วนรวมว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวเสมอ เชื่อว่าเรื่องที่ส่งผลต่อชุมชนและสังคมย่อมส่งผลต่อตนเองด้วย สังคมจะดำรงอยู่และพัฒนาก้าวหน้าได้อย่างแท้จริง ยั่งยืน และมั่นคง เมื่อพลเมืองยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมก่อนเสมอ การมองแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักก่อนจะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ชุมชนในที่สุด

๒. พลเมืองควรยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำผิดหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง อีกทั้งควรมีความรับผิดชอบและซื่อตรงต่อหน้าที่ ตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่อย่างมีวินัย ไม่ละเมิดและก้าวล่วงในสิทธิของบุคคลอื่น กล่าวคือ ควรควบคุมตนเองให้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ ยึดมั่นในความสุจริต ความถูกต้อง ไม่ทุจริตคอร์รัปชันในทุกทาง ไม่เบียดบังทรัพย์สินของผู้อื่นหรือแม้แต่ของทางราชการและองค์กรมาเป็นของตัวเองโดยมิชอบในทางใดทางหนึ่ง หากพลเมืองทุกระดับสามารถดำรงตนได้ดังกล่าวนี้สังคมจะมีความสุขและพัฒนาก้าวหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ

๓. พลเมืองควรมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจ เสียสละ อดทน ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งควรมีความกล้าและเชื่อมั่นที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคมเสมอ ความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและเป็นเสียงสะท้อนบริสุทธ์ที่เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติให้เข้มแข็งเจริญก้าวหน้าเทียบเคียงนานาประเทศ

๔. พลเมืองควรส่งเสริมให้คนดีได้มีโอกาสทำงานเพื่อสังคม และควบคุมไม่ให้คนไม่ดีไม่ซื่อสัตย์ได้มีโอกาสเข้ามามีอำนาจบริหารในสังคมในทุกทาง สังคมทุกระดับจะดำเนินไปได้ดีอย่างไรราบรื่นเมื่อได้คนดี มีความรู้ความสามารถ มีความตั้งใจจริงเข้ามาทำงานและนำประโยชน์สุขมาสู่สังคมได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

๕. พลเมืองควรเคารพในมติของเสียงส่วนมาก รับฟังความคิดเห็นของกันและกันไม่เพิกเฉยต่อเสียงส่วนน้อยและมองว่าไม่ถูกต้องเมื่อคิดต่างกัน สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขปรองดอง สมานฉันท์ เมื่อสมาชิกของสังคมซึ่งแม้จะมีจุดยืน มีมุมมอง และมีแนวทางจัดการกับปัญหาของสังคมที่ต่างกันแต่ยอมรับในความเห็นต่างของแต่ละฝ่าย ไม่เพิกเฉย อีกทั้งยังยอมรับด้วยความเต็มใจว่าทางออกที่ดีที่สุดคือการยุติปัญหาด้วยการรับมติเสียงข้างมากเท่านั้น

สรุป

การเสริมสร้างและพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในบริบทที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและสอดคล้องกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่เพื่อให้เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักไป

ช่วยขับเคลื่อนสังคมไทยพัฒนาสู่อนาคต เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องได้รับการดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ความเป็นพลเมืองไม่อาจสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยเร็วแบบฉาบฉวยเพราะเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึกที่จะต้องหยั่งรากลึกในแต่ละช่วงวัยเพื่อบ่มเพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้สั่งสมจนกลายเป็นนิสัยทั้งในเรื่องการใช้ชีวิตส่วนตัว การใช้ชีวิตในครอบครัว การใช้ชีวิตในชุมชน และการใช้ชีวิตในประเทศชาติ การบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงานทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และสื่อมวลชน ที่มีเนื้องานส่วนใดส่วนหนึ่งสอดคล้องกับการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบจะนำมาซึ่งความสำเร็จที่ยั่งยืนมากกว่าการให้ความสำคัญและแยกส่วนดำเนินการเป็นช่วง ๆ ตามกระแส

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

เมื่อต้องการพลเมืองแบบใหม่ก็ต้องสร้างพลเมืองแบบนั้น สร้างให้เป็นต้นแบบใหม่ของสังคมที่เข้มแข็งโดยแท้จริงเป็นพลเมืองรุ่นใหม่ที่ยึดมั่นด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีจิตสำนึกรับผิดชอบ (Active and Responsible Citizen) เพื่อเป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักไปช่วยการขับเคลื่อนสังคมไทย ดังนั้นในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองไทยที่รัฐบาลปัจจุบันมีเป้าประสงค์จะขับเคลื่อนประเทศภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เพื่อสร้างสังคมไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน มีพลเมืองซึ่งเป็นต้นแบบหลักของสังคมที่มีศักยภาพและมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนสังคมไปสู่เป้าหมายที่รัฐบาลวางไว้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพร้อมที่จะเผชิญกับภูมิทัศน์ของโลกสมัยใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อน ผันผวน และท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องอย่างหลากหลายทั้งที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย ผลงานวิชาการ และอื่น ๆ จากนั้นใช้การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-analysis) และทุติยวิเคราะห์ (Secondary Analysis) เป็นตัวแบบในการสังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมและทำการศึกษามาทั้งหมดสรุปเป็นผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด คือ คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ เพื่อให้เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ดังนี้

ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคม

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ควรพิจารณาดำเนินการ ดังนี้

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

ในอดีตที่ผ่านมากระบวนการกล่อมเกลางานสังคมเพื่อเปลี่ยนผ่านสถานะสมาชิกของสังคมจากประชาชนไทยเป็นพลเมืองไทย เป็นไปโดยปราศจากการจัดระบบทางความคิดอย่างแท้จริงเท่าที่ควรจึงไม่เอื้อต่อการสร้างพลเมืองไทยที่มีความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) และมีจิตสำนึกรับผิดชอบ (Responsible Citizen) ได้เพียงพอ ดังนั้นระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic

Education) ที่มีการจัดการอย่างเหมาะสมจึงต้องเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในฐานะเป็นกลไกเสริมสร้างลักษณะที่พึงประสงค์นั้น ๆ เพื่อผลักดันความสำเร็จของการสร้างความเข้มแข็งของความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง หมายถึง การจัดการศึกษาที่ได้มีการวางแผนและกำหนดกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นระบบต่อเนื่อง มุ่งให้ผู้เรียนได้มีองค์ความรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจนตามหลักสูตรที่กำหนด รวมทั้งปลูกฝังทักษะในการเป็นพลเมืองที่เหมาะสมไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของสังคมและประเทศชาติ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทยจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่มุ่งผลสัมฤทธิ์แนวทางการพัฒนาดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

๑.๑ สร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ได้ องค์ความรู้สำหรับพลเมือง (Civic Knowledge) ได้แก่ เนื้อหาความรู้ที่เป็นหลักและแนวคิดเรื่องระบบการปกครอง สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ การออกกฎหมายและการกำหนดนโยบาย หลักนิติธรรม หลักฉันทามติ หลักการจัดการความขัดแย้ง เป็นต้น

๑.๒ สร้างทักษะในการเป็นพลเมือง ทักษะสำคัญสำหรับพลเมือง (Civic Skills) หมายถึง ความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เป็นผลต่อชีวิตของพลเมือง มีการพัฒนาทางสติปัญญา และทักษะการมีส่วนร่วม ที่ทำให้พลเมืองสามารถคิดและแสดงสิทธิของตน ดังนี้

๑.๒.๑ ทักษะทางสติปัญญา ทำให้พลเมืองสามารถคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ ชีวิตส่วนรวม และประโยชน์ร่วมของชุมชน รัฐ และประเทศชาติ โดยสามารถตัดสินใจในประเด็นเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง (ปัจเจกบุคคล) และร่วมกันคิดกับผู้อื่นในสังคม (พหุบุคคล)

๑.๒.๒ ทักษะการมีส่วนร่วม ทำให้พลเมืองสามารถผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะได้ อีกทั้งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะด้วย

๑.๓ สร้างทัศนคติหรือเจตคติต่อความเป็นพลเมืองที่ดี พลเมืองควรมีความตระหนัก มีความเต็มใจ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเผชิญอยู่ อาทิ เต็มใจในการเคารพกฎหมาย เห็นความสำคัญของความคิดเห็นที่แตกต่างและรับฟังอย่างเคารพในความเห็นที่ต่างกัน เชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจตามกฎหมาย มีคุณธรรมพลเมือง (หมายถึงคุณลักษณะที่จะช่วยยกระดับสังคมได้) กล่าวคือ หากการเมืองต้องการความมั่นคงปลอดภัยในสิทธิของตนควรต้องมีความรับผิดชอบต่อสิทธิเหล่านั้นด้วยการเคารพต่อสิทธิของบุคคลอื่น ต้องปฏิบัติหรือกระทำการใด ๆ ในการป้องกันสิทธิของตนเองและผู้อื่นจากการคุกคามของบุคคลอื่น ใช้สิทธิของตนในการทำให้ประชาธิปไตยและนโยบายภาครัฐทำงานได้เต็มประสิทธิภาพ เช่น การใช้สิทธิออกเสียง

การใช้เสรีภาพในการพูดและแสดงออก การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะต่าง ๆ การมีวินัยในตนเอง การให้อภัย การเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ การทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม เป็นต้น

๑.๔ ใช้กิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างกิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น การเป็นประชาธิปไตย อำนาจการปกครอง นโยบายรัฐ เป็นต้น กิจกรรมสนับสนุนต้องได้รับการออกแบบที่เหมาะสมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการใช้ชีวิตและไม่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าคุณบังคับหรือคับข้องใจกับการฝึกปฏิบัติ อีกทั้งไม่เป็นกิจกรรมที่ขัดแย้งกับความเคยชินและวิถีทางวัฒนธรรมอันดีงาม แต่เป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อปรับแก้และ/หรือเสริมสร้างพฤติกรรมและทัศนคติเชิงบวก

๑.๕ สร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันหลักในสังคม ได้แก่ ครอบครัว (บ้าน) โรงเรียน และชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะจนพัฒนาเป็นทัศนคติของความเป็นพลเมืองในเรื่องกฎเกณฑ์การใช้ชีวิต ได้แก่ การใช้ชีวิตส่วนตัว การใช้ชีวิตในครอบครัว การใช้ชีวิตในชุมชน และการใช้ชีวิตในประเทศชาติ ทั้งนี้แนวทางของประเทศญี่ปุ่นในเรื่องหลักปฏิบัติเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Everyday Practice of Citizenship Education) พิจารณาว่าเป็นแนวคิดที่สร้างผลสัมฤทธิ์ในเป้าหมายได้เป็นอย่างดีจึงมีความเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเพื่อใช้กับสังคมไทย ได้แก่ หลักปฏิบัติในบ้าน-ในโรงเรียน-ในชุมชน ดังนี้ ฝึกความรู้ความเข้าใจ ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจนเกิดเป็นความคุ้นเคยและเคยชินเป็นนิสัย แบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และส่งเสริมให้ร่วมกิจกรรมด้วยกัน

๒. ระดับของความเป็นพลเมือง

คุณลักษณะที่เหมาะสมของความเป็นพลเมืองไทยที่ปรากฏตามเป้าหมายของนโยบายภาครัฐทั้งปวงต่างมุ่งเน้นที่การสร้างให้พลเมืองไทย เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข อย่างไรก็ตามแนวทางการดำเนินการและผลสัมฤทธิ์จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความดีความชอบในรายละเอียดตามระดับของความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ความเป็นพลเมืองสามารถแบ่งระดับได้ดังนี้

๒.๑ ระดับความเป็นพลเมืองตามสภาพทางกฎหมายและกติกาทาสังคม หมายถึง พลเมืองอยู่ในฐานะสมาชิกของรัฐและชุมชน มีสิทธิและความรับผิดชอบตามที่กำหนดในกฎหมายต่าง ๆ ได้แก่ การเคารพกฎหมาย การออกเสียงเลือกตั้ง การชำระภาษี และการเป็นทหาร เป็นต้น รวมทั้งมีวิถีชีวิตและการประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามและกติกาทาสังคมที่เป็นอยู่

๒.๒ ระดับความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ หมายถึง การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่อกิจกรรมสาธารณะที่มุ่งให้ชีวิตส่วนรวมดีขึ้น มีการแสดงความคิดเห็นต่อสภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองและชีวิตส่วนรวมในสังคม อาทิ การออกเสียงเลือกตั้ง การวิพากษ์วิจารณ์การกำหนดนโยบายหรือ

กฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมหรือยับยั้งทางการเมืองในประเด็นต่าง ๆ การแสดงพลังในการผลักดันทางการเมือง เป็นต้น

๒.๓ ระดับความเป็นพลเมืองตามทักษะพื้นฐาน หมายถึง ความรู้และความสามารถ

อันเป็นทักษะพื้นฐานที่ทำให้พลเมืองเข้ามาจับบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการสังคม ได้แก่

๒.๓.๑ ทักษะการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๑.๑ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้โดยไม่ถูกปิดกั้น

๒.๓.๑.๒ ความสามารถในการใช้เครื่องมือในการค้นหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในแต่ละประเด็นได้

๒.๓.๑.๓ ความสามารถในการพิจารณาและตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของข้อมูลที่ได้รับมา

๒.๓.๑.๔ ความสามารถในการจำแนกข้อมูลและกำหนดประเด็นเพื่อนำไปสู่การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๑.๕ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป และประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ได้รับมา

๒.๓.๒ ทักษะในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

๒.๓.๒.๑ ความสามารถในการกำหนดหรือออกแบบกระบวนการในการทำงานที่ตอบสนองต่อการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๒.๒ ความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการทำงานระหว่างเครือข่ายทางสังคมต่าง ๆ

๒.๓.๒.๓ ความสามารถในการประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค

โอกาส รวมทั้งประเมินความเสี่ยงและบริหารจัดการความเสี่ยง

๒.๓.๓ ทักษะในการสื่อสาร

๒.๓.๓.๑ ความสามารถในการใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม

๒.๓.๓.๒ ความสามารถในการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์

ได้แก่ การรู้เท่าทันข้อมูลหรือสารสนเทศ การรู้เท่าทันการสื่อสาร เช่น เทคนิคการตลาด กลยุทธ์ในการโฆษณา เป็นต้น และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี เช่น การรู้เท่าทันเทคนิคการผลิต การติดต่อ รวมไปถึงการรู้เท่าทันเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ การใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนสังคม การใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

๒.๓.๓.๒ ความสามารถในการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์ได้แก่ การรู้เท่าทันข้อมูลหรือสารสนเทศ การรู้เท่าทันการสื่อสาร เช่น เทคนิคการตลาด กลยุทธ์ในการโฆษณา เป็นต้น และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี เช่น การรู้เท่าทันเทคนิคการผลิต การติดต่อ รวมไปถึงการรู้เท่าทันเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ การใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนสังคม การใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

การใช้สื่อในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อตอบสนองต่อการทำงานในด้านต่าง ๆ

๒.๔. ระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีพลเมือง หมายถึง กรอบแนวทางหรือรูปแบบในการใช้ชีวิตของพลเมืองควบคู่กับคุณสมบัติและทักษะพื้นฐานของพลเมือง วิถีพลเมืองจะสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการมีส่วนร่วมของพลเมืองบนพื้นฐานของจิตสำนึกของพลเมืองที่ทำให้พลเมืองกระตือรือร้น เห็นความสำคัญ ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชน วิถีพลเมืองแบ่งเป็น ๔ ระดับ ได้แก่

๒.๔.๑ ระดับที่พลเมืองมีความรู้และความเข้าใจในบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและชุมชน รวมถึงมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม

๒.๔.๒ ระดับที่พลเมืองมีความสนใจ มีความเข้าใจ มีความตระหนักในปัญหาของชุมชนและของสังคม โดยกระตือรือร้นในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการกับปัญหาของชุมชน

๒.๔.๓ ระดับที่พลเมืองมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือในหลายประเด็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาในชุมชนหรือสังคมและกลายเป็นกลไกหลักหรือส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในส่วนของพัฒนาองค์ความรู้ในการทำงาน การพัฒนาเครือข่ายในการทำงาน ตลอดจนการพัฒนากระบวนการหรือวิธีการในการทำงานเพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาชุมชน

๒.๔.๔ ระดับที่พลเมืองมีส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลง มีการดำเนินการเพื่อยกระดับของกระบวนการหรือมาตรการต่าง ๆ เป็นระดับกลไกหรือระบบที่มีความยั่งยืนในการทำงาน รวมถึงการยกระดับค่านิยมหรือแนวคิดของคนในสังคมได้ อาทิ การมีบทบาทในการพัฒนากฎหมายที่ใช้ในการจัดการปัญหาที่มาจากความร่วมมือของสังคม เป็นต้น

๓. มิติของความเป็นพลเมือง

การสร้างความเป็นพลเมืองคุณภาพเพื่อส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพที่เป็นฐานรากของสังคมเข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนแท้จริง ควรมุ่งเน้นดำเนินการใน ๓ มิติ โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลเมืองไทยให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมในแต่ละมิติ ดังนี้

๓.๑. มิติด้านความรู้ความเข้าใจ

๓.๑.๑ มีความรู้ความเข้าใจในหลักและระเบียบการปกครองในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น

๓.๑.๒ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ทั้งของตนเองและผู้อื่น

๓.๑.๓ มีความรู้ความเข้าใจในความเกี่ยวโยงกันในสถานภาพของผู้คน และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมในเชิงซ้อนที่เป็นอยู่

๓.๑.๔ มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครองในมิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับประชาชนและการเมืองภาคประชาชน เข้าใจเรื่องของสื่อ สิทธิมนุษยชน และทุนทางสังคมที่ หลากหลาย

๓.๑.๕ มีความรู้และความคิดที่เท่าทันในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งใน ระดับประเทศและระดับโลกที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทย

๓.๑.๖ มีความรู้ความสามารถในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตามควรแก่วิชาชีพของตน

๓.๒. มิติด้านความคิดและความเชื่อ (เจตคติ)

๓.๒.๑ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอันเป็น ประโยชน์ต่อส่วนรวม

๓.๒.๒ มีเจตคติที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร

๓.๒.๓ มีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์บ้านเมืองไม่เพิกเฉย

๓.๒.๔ เห็นและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต และค่านิยม อย่างไทย

๓.๒.๕ เห็นคุณค่าและผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น

๓.๒.๖ มีความคิดเห็นที่ทันสมัย

๓.๓. มิติด้านการปฏิบัติตน

๓.๓.๑ ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย ศีลธรรม และกฎกติกา ของชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติ

๓.๓.๒ ปฏิบัติตนตามหลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมืองตามที่ กฎหมายบัญญัติ

๓.๓.๓ ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

๓.๓.๔ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นเรื่องของการจรรโลงความถูกต้อง ความ เป็นระเบียบ และ ความดีงามของสังคม

๔. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

การสร้างความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคมสามารถดำเนินการได้ หลากหลายแนวทาง แต่คุณลักษณะสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นพลเมืองเชิงคุณภาพที่สามารถขับเคลื่อน สังคมได้มี ๒ ด้าน คือ

๔.๑ ด้านการรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมือง

ลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นไปตามกรอบของวิถีแบบไทยที่มีพัฒนาการต่างยุคต่างสมัยกันออกไป วิถีไทยที่พึงประสงค์และสมควรเสริมสร้างเพื่อความเข้มแข็งของความเป็นพลเมืองไทย ได้แก่ การเสริมสร้างพลเมืองที่มีความรู้ วิจารณ์ญาณ และทักษะเชิงวิพากษ์ อันจะทำให้พลเมืองไทยสามารถเข้าใจ ตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ ข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ประการหนึ่ง คือ การไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการทัศนในการเรียนรู้แบบวิชาการที่แท้จริงโดยเน้นแต่การเรียนรู้แบบสัจธรรม ดังนั้น การเรียนรู้จึงไม่ลึกซึ้งเพียงพอถึงกระบวนการสร้างความรู้หรือที่มาของความรู้ นั้น ๆ กอปรกับฐานวัฒนธรรมไทยที่ไม่สนับสนุนการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผยทำให้พลเมืองไทยอ่อนด้อยในความรู้ที่แท้จริงและไม่ลึกซึ้งพอในหลาย ๆ เรื่องที่สำคัญและจำเป็น การเสริมสร้างความรู้ที่แท้จริงหมายถึง การสามารถใช้เนื้อหาของความรู้นั้น ๆ เป็นเครื่องมือหรือตัวกระตุ้นการเรียนรู้ พัฒนาวิธีการคิด และต่อยอดไปประยุกต์ใช้ได้ในวิถีการใช้ชีวิตจริงแบบมีวิสัยทัศน์ที่สามารถมองเห็นและเข้าใจในความสัมพันธ์ของพลวัตแห่งความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ความเป็นไปตามเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งในสังคมไทยและที่เชื่อมต่อไปสู่สังคมโลก สามารถคาดการณ์แนวโน้มและภาพอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการปรับตัวและเตรียมตัวรองรับกับสถานการณ์ได้อย่างรอบคอบ

ในบริบทของการสร้างความเป็นพลเมือง การพัฒนาการเรียนรู้ในกระบวนการทัศนทางวิชาการแบบลึกซึ้งในเรื่องการรับรู้ถึงสิทธิพลเมืองและหน้าที่พลเมืองไปพร้อม ๆ กันแบบคู่ขนานเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น สิทธิพลเมือง หมายถึง สิทธิที่พลเมืองทุกคนจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร สิทธิที่จะควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หน้าที่พลเมือง หมายถึง การทำหน้าที่ตามสิทธิพลเมืองอย่างกระตือรือร้นในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมถึงการดำเนินนโยบายของรัฐทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมจิตวิทยา และอื่น ๆ หน้าที่ในการติดตามข่าวสารหาข้อมูลที่อาจจะมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้ในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้น การใช้สิทธิพลเมืองและการทำหน้าที่พลเมืองจึงต้องอาศัยความรู้ทางสังคมจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่วางอยู่บนฐานของความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ซับซ้อนกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคมไปพร้อมกันเพื่อความเข้าใจในบริบทและมองเห็นทางเลือกที่หลากหลายจนสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่จะตามมาจากการเลือกนั้นด้วย

ความเป็นพลเมืองกับการรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่พึงประสงค์ ได้แก่

๔.๑.๑ พลเมืองควรตระหนักในสิทธิพลเมืองและหน้าที่พลเมืองที่พึงมีและพึงปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การยึดมั่นและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ การเสียภาษีอากร การปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

๔.๑.๒ พลเมืองควรระมัดระวังในการใช้สิทธิพลเมืองโดยสุจริต ไม่ว่าจะเป็นการใช้สิทธิทางการเมือง สิทธิส่วนบุคคล และสิทธิทางสังคม

๔.๑.๓ พลเมืองควรมีจิตสำนึกในการใช้สิทธิพลเมืองและปฏิบัติหน้าที่พลเมืองอย่างเหมาะสม ตลอดจนถ่ายทอดปลูกจิตสำนึกดังกล่าวจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนที่จะเป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้สังคมมีปัญหาคือการที่สมาชิกของสังคมขาดการรับรู้ที่แท้จริงถึงสิทธิของตนและไม่เข้าใจหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อสังคม ชุมชน และประเทศ

๔.๒ ด้านคุณธรรมความเป็นพลเมือง

คุณธรรมความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่บุคคลมีลักษณะการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม กล่าวคือ มีจริยธรรม มีคุณธรรม และมีศีลธรรม คุณธรรมความเป็นพลเมืองจะนำความสุขความเจริญความมั่นคงมาสู่พลเมือง สังคม และประเทศชาติ การเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม หมายถึง การมีจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม ในเรื่องสำคัญ ๆ ได้แก่ ๑) มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ ๒) มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ๓) มีระเบียบวินัย ๔) มีความซื่อสัตย์ ๕) มีความเสียสละ ๖) มีความอดทน ๗) ไม่ทำบาป ๘) มีความสามัคคี พลเมืองพึงได้รับการปลูกฝังให้มีคุณธรรมความเป็นพลเมืองเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างไรก็ตาม คุณธรรมความเป็นพลเมืองจะมีขึ้นได้อย่างแท้จริงเมื่อสมาชิกในสังคมมีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความไว้วางใจกัน และเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย คุณธรรมความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ได้แก่

๔.๒.๑ พลเมืองควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีจิตสาธารณะให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของสังคมส่วนรวมว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวเสมอ เชื่อว่าเรื่องที่ส่งผลต่อชุมชนและสังคมย่อมส่งผลต่อตนเองด้วย สังคมจะดำรงอยู่และพัฒนาก้าวหน้าได้อย่างแท้จริง ยั่งยืน และมั่นคง เมื่อพลเมืองยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมก่อนเสมอ การมองแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักก่อนจะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ชุมชนในที่สุด

๔.๒.๒ พลเมืองควรยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำผิดหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง อีกทั้งควรมีความรับผิดชอบและซื่อตรงต่อหน้าที่ตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่อย่างมีวินัย ไม่ละเมิดและก้าวล่วงในสิทธิของบุคคลอื่น กล่าวคือ ควรควบคุมตนเองให้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ ยึดมั่นในความสุจริต ความถูกต้อง ไม่ทุจริตคอร์รัปชันในทุกทาง ไม่เบียดบังทรัพย์สินของผู้อื่นหรือแม้แต่

ของทางราชการและองค์กรมาเป็นของตัวเองโดยมิชอบในทางใดทางหนึ่ง หากพลเมืองทุกระดับสามารถดำรงตนได้ดังกล่าวนี้นสังคมจะมีความสุขและพัฒนาก้าวหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ

๔.๒.๓ พลเมืองควรมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจ เสียสละ อดทน ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งควรมีความกล้าและเชื่อมั่นที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคมเสมอ ความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและเป็นเสียงสะท้อนบริสุทธิ์ที่เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติให้เข้มแข็งเจริญก้าวหน้าเทียบเคียงนานาประเทศได้

๔.๒.๔ พลเมืองควรส่งเสริมให้คนดีได้มีโอกาสทำงานเพื่อสังคม และควบคุมไม่ให้คนไม่ดี ไม่ซื่อสัตย์ได้มีโอกาสเข้ามาใช้อำนาจบารมีในสังคมในทุกทาง สังคมทุกระดับจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่นเมื่อได้คนดี มีความรู้ความสามารถ มีความตั้งใจจริงเข้ามาทำงานและนำประโยชน์สุขมาสู่สังคมได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

๔.๒.๕ พลเมืองควรเคารพในมติของเสียงส่วนมาก รับฟังความคิดเห็นของกันและกันไม่เพิกเฉยต่อเสียงส่วนน้อยและมองว่าไม่ถูกต้องเมื่อคิดต่างกัน สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข โปร่งดอง สมานฉันท์ เมื่อสมาชิกของสังคมซึ่งแม้จะมีจุดยืน มีมุมมอง และมีแนวทางจัดการกับปัญหาของสังคมที่ต่างกันแต่ยอมรับในความเห็นต่างของแต่ละฝ่าย ไม่เพิกเฉย อีกทั้งยอมรับด้วยความเต็มใจว่าทางออกที่ดีที่สุดคือการยุติปัญหาด้วยการรับมติเสียงข้างมากเท่านั้น

๕. นโยบายของรัฐบาล

รัฐบาลปัจจุบันมีเป้าประสงค์ในการขับเคลื่อนประเทศและสังคมไทยแบบบูรณาการเพื่อสร้างชาติไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นสังคมคุณภาพและมีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพด้วยเช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลก นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันในการขับเคลื่อนสังคมไทยและสอดคล้องกับบริบทของความเป็นพลเมืองที่สำคัญมีดังนี้

๕.๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) เป็นกรอบแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศและสังคมไทยจากการบูรณาการแนวคิดสำคัญ ๆ ของนโยบายรัฐบาล ๑๑ ข้อ ประเด็นการปฏิรูปของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ๑๑ ด้าน และประเด็นปฏิรูปของสภาปฏิรูปแห่งชาติ ๓๖ กิจกรรม กำหนดเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศและเป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องและเชื่อมต่อกัน จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ว่า ประเทศมีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและสนองต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต อีกทั้งทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถ

แข่งขันในระบบเศรษฐกิจและมีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดีกินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาค และเป็นธรรม ประกอบด้วยยุทธศาสตร์หลัก ๖ ด้าน คือ

๕.๑.๑ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง : เพื่อสร้างเสถียรภาพภายในประเทศและป้องกันภัยคุกคามจากภายนอก สร้างความเชื่อมั่นต่อประเทศจากกลุ่มประเทศอาเซียนและประชาคมโลก

๕.๑.๒ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน : เพื่อยกระดับผลิตภาพการผลิตและการใช้นวัตกรรมในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสาขาอุตสาหกรรม เกษตรและบริการ การสร้างความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหาร การเพิ่มขีดความสามารถทางการค้าและการเป็นผู้ประกอบการ และการพัฒนาฐานเศรษฐกิจแห่งอนาคต ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม การพัฒนาทุนมนุษย์ และการบริหารจัดการภาครัฐและเอกชน

๕.๑.๓ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน : เพื่อพัฒนาสังคมและคนไทยให้เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของประเทศ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีความเป็นสากล มีทักษะในการคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีคุณธรรม จริยธรรม รู้คุณค่าของความเป็นไทย มีครอบครัวที่มั่นคง

๕.๑.๔ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม : เพื่อเร่งกระจายโอกาสการพัฒนาและสร้างความมั่นคงให้ทั่วถึง ลดความเหลื่อมล้ำไปสู่สังคมที่เสมอภาคและเป็นธรรม

๕.๑.๕ ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม : เพื่อเร่งอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ มีความมั่นคงด้านน้ำ มีความสามารถในการป้องกันผลกระทบและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ พัฒนามุ่งสู่สังคมสีเขียว

๕.๑.๖ ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ : เพื่อให้หน่วยงานรัฐมีขนาดเหมาะสมกับบทบาทภารกิจ มีสมรรถนะสูง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระจายไปสู่ท้องถิ่นได้เหมาะสม มีธรรมาภิบาล

๕.๒ ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) กำหนดแนวทางค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ เป็นแนวทางการสร้างวินัยของคนไทยไปพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและก้าวหน้า ค่านิยมหลักดังกล่าวเป็นปัจจัยช่วยเสริมสร้างฐานรากและความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ไปเสริมแรงขับเคลื่อนสังคมไทย ดังนี้

๕.๒.๑ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ
ตนที่สำนึกและภาคภูมิใจความเป็นไทย ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่นับถือ และจงรักภักดีต่อสถาบัน
พระมหากษัตริย์

๕.๒.๒ ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม หมายถึง
การประพฤติปฏิบัติตนยึดมั่นในความถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่เห็นแก่
ตัวรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือสังคมและบุคคลที่ควรให้ รู้จักควบคุมตัวเองเมื่อประสบกับความยากลำบาก
และสิ่งทีก่อให้เกิดความเสียหาย

๕.๒.๓ กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ หมายถึง การประพฤติที่
ปฏิบัติตนแสดงถึงการรู้จักบุญคุณ แสดงความรัก ความเคารพ ความเอาใจใส่ รักษาชื่อเสียง และ
ตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ที่เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนด้วยความรักและ
เมตตา

๕.๒.๔ ใฝ่หาความรู้หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม หมายถึง การ
ประพฤติปฏิบัติตนแสดงถึงความตั้งใจพากเพียรในการศึกษาเล่าเรียน แสวงหาความรู้ทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม

๕.๒.๕ รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดง
ถึงการเห็นคุณค่า ความสำคัญ ภาคภูมิใจ อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม

๕.๒.๖ มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน หมายถึง
การประพฤติปฏิบัติตนโดยยึดมั่นในคำสัญญา มีจิตใจโอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่ช่วยได้ทั้งกำลัง
ทรัพย์ กำลังกาย และกำลังสติปัญญา

๕.๒.๗ เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
ที่ถูกต้อง หมายถึง การแสดงถึงการมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ และ
ความรับผิดชอบของตนเอง อีกทั้งเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นภายใต้การปกครองตามระบอบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วย

๕.๒.๘ มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ หมายถึง
การปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพและนอบน้อม
ต่อผู้ใหญ่ทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ

๕.๒.๙ มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีสติ
รู้ตัว รู้คิด รู้ทำอย่างรอบคอบถูกต้องเหมาะสม และน้อมนำพระราชดำรัสมาเป็นหลักในการดำเนิน
ชีวิต

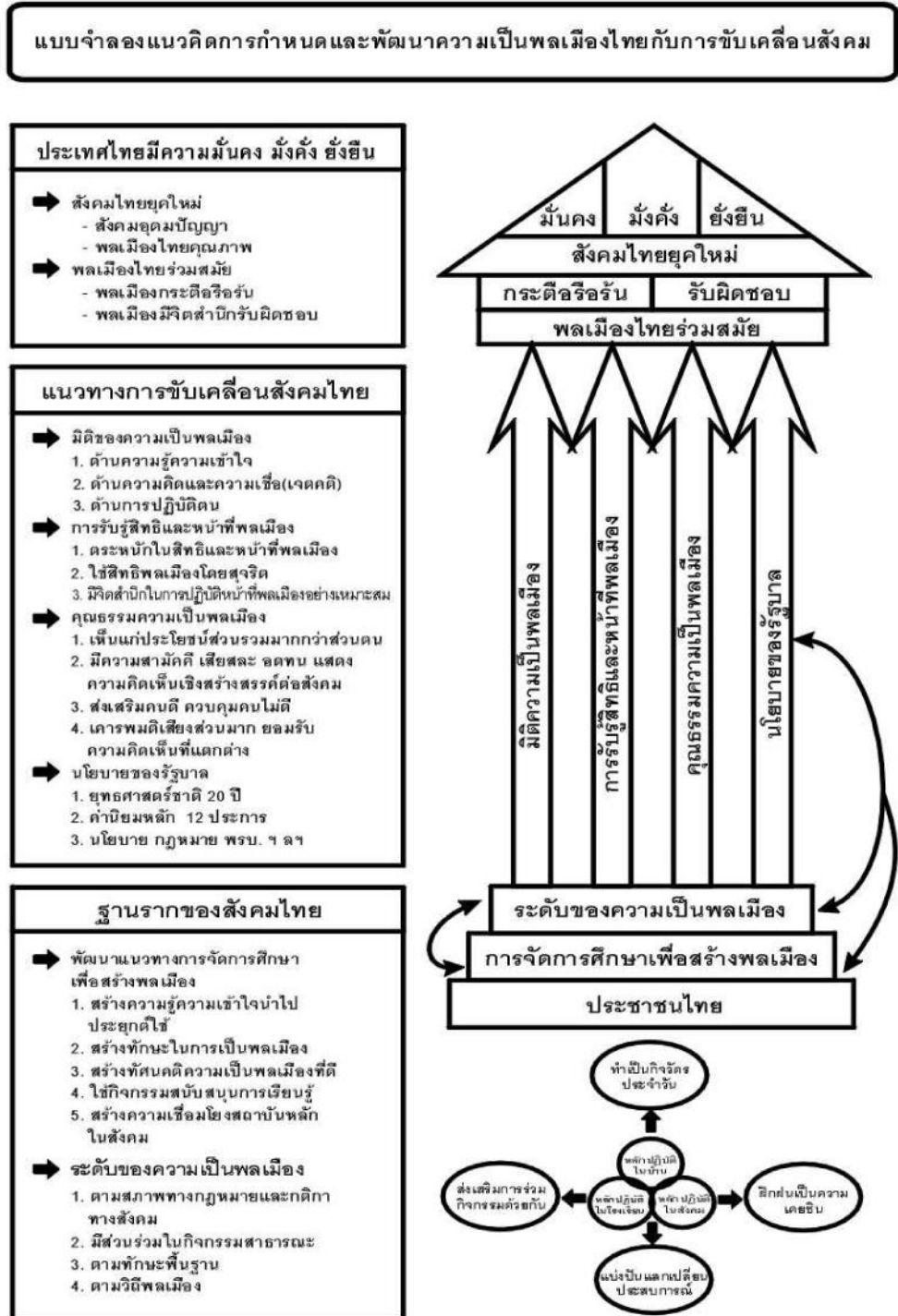
๕.๒.๑๐ รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีความรู้ มีคุณธรรม และปรับตัวเพื่อ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตามหลักปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๕.๒.๑๑ มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา หมายถึง การปฏิบัติตนให้มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงปราศจากโรคภัยและมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความผิดใด ๆ ยึดมั่นในการทำความดีตามหลักศาสนา

๕.๒.๑๒ คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตนและให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ ยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวมก่อนเสมอ

โดยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด คือ แนวคิดในการกำหนดและพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์เพื่อให้เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สามารถถอดเป็นภาพแบบจำลองได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๕.๑ แบบจำลองแนวคิดการกำหนดและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนสังคม

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

๑. การพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยแบบหวังผลสัมฤทธิ์ควรพิจารณา ดำเนินการตั้งแต่ช่วงวัยเด็กอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกันทั้งสามสถาบันหลักในสังคม (บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน/สังคม) ร่วมกันบ่มเพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้สั่งสมจนกลายเป็นนิสัยทั้งในเรื่อง การใช้ชีวิตส่วนตัว การใช้ชีวิตในครอบครัว การใช้ชีวิตในชุมชน และการใช้ชีวิตในประเทศชาติ ความเป็นพลเมืองไม่อาจสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยเร็วแบบฉาบฉวยเพราะเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึกที่จะต้องหยั่งรากลึกในแต่ละช่วงวัย (วัยเด็ก-วัยรุ่น-วัยผู้ใหญ่-วัยสูงอายุ)

๒. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองควรให้ความสำคัญกับเรื่องระบบความคิดและ กระบวนการทัศนการเรียนรู้แบบวิชาการ โดยใช้กิจกรรมสังคมและกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายเป็นสื่อให้เกิดการปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Learning by Doing) เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมและจิต สาธารณะให้เกิดขึ้นมากกว่าการเรียนในห้องเรียนตามหลักสูตรปกติ อาทิ กิจกรรมลงพื้นที่ช่วยเหลือ ชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างประชาธิปไตย กิจกรรมเสริมสร้างนิสัยและเจตคติตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้พื้นที่ทำกิจกรรมเสริมสร้างความเป็น พลเมืองในชุมชนและสังคมในแต่ละระดับด้วย

๓. ภาครัฐควรดำเนินการในทุกช่องทางเพื่อเสริมสร้างและเน้นย้ำให้ประชาชนมีความ เข้าใจและตระหนักรู้ถึงประเด็นความหมายและความสำคัญตลอดจนคุณประโยชน์ของความเป็น พลเมือง เพื่อให้มีวิสัยทัศน์สามารถวาดภาพอนาคตทั้งของตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติใน แต่ละช่วงเวลาและเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ นอกจากนี้ ควรต้องให้ความสำคัญกับการบูร ณาการการดำเนินงานของหน่วยงานทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และสื่อมวลชน ที่ เนื่องานอาจมีส่วนใดส่วนหนึ่งสอดคล้องกับการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยต้องดำเนินการ ให้มีความต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการซึมซับเข้าสู่จิตสำนึกที่แท้จริงซึ่งผลจากการนี้จะมีความยั่งยืนมากกว่า การให้ความสำคัญและดำเนินการเป็นช่วงๆ ตามกระแส

๔. ปัจจุบันสถาบันสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีอิทธิพลสูง ต่อการรับรู้และทัศนคติทั้งในเชิงบวกและลบ จึงควรพิจารณาใช้และสร้างความร่วมมือกับสื่อมวลชน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างชาติไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นสังคมคุณภาพและมี สมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพเช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลกด้วยแนวคิดการใช้ความ

เป็นพลเมืองไทยเป็นปัจจัยช่วยขับเคลื่อน ควรได้รับการกำหนดให้เป็นนโยบายหลักเพื่อให้สามารถระดมสรรพกำลังที่มีอยู่ทุกด้านมาบูรณาการร่วมกัน พร้อมกับปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองที่สนับสนุนและเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เป็นแรงผลักดันทางสังคมให้ทุกคนตระหนักรู้และร่วมรับผิดชอบ กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนต่อความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องเร่งดำเนินการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย อีกทั้งปลุกกระแสของสังคมทุกภาคส่วนให้ร่วมกันให้ความสำคัญและเร่งบูรณาการการดำเนินการและขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองอย่างเป็นระบบและเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันอย่างจริงจังต่อเนื่องเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กลุ่มงานผลิตเอกสาร, สำนักประชาสัมพันธ์. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์, ๒๕๕๙.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ และคณะ. ภาพอนาคตและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๖.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คลังวิทยา จำกัด, ๒๕๔๘.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. “ปาฐกถาพิเศษในการปิดประชุมวิชาการความเป็นพลเมืองกับอนาคตประเทศไทย”, เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ ๑๓ ประจำปี ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๕.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๕.
- เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.
- วิชัย ภูโยธิน และคณะ. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑.
- วิสุทธิ โพธิ์แก่น. แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๔.

วารสาร

- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. “โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความความเป็นพลเมือง Social structure, role and public policy with the citizenship”. วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ ๕ (ฉบับที่ ๑) มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๖ หน้า ๔๙ - ๖๒.
- มานิตา ชาญไชย. “ความเป็นพลเมืองกับการบริหารจัดการตนเองของชุมชนไทย”. วารสารรัฐศาสตร์.

ปีที่ ๕๙ (ฉบับที่ ๑) มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๐ หน้า ๗๗ - ๙๕.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

จินตนา ศรีนุกูล. “ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน : แนวทางการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย”. รายงานการศึกษาส่วนบุคคล, หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ ๖, สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ, กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๗.

ชนันทิพย์ จันทโรสภา. “การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีทางประชาธิปไตยของสังคมไทย”.

ดุชนิพนธ์, สาขาปรัชญา (ทางสังคมศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๙.

ทรงสิริ วิจิตรานนท์. “คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร”.

รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน. “รายงานการประชุมคณะทำงานจัดเตรียมข้อมูลและกำหนดรูปแบบการนำเสนอข้อมูลสำหรับศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน”.

มิถุนายน, ๒๕๕๗.

“ร่างกรอบยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) (สรุปย่อ)”. ๒๕๕๙.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

กัญจน์ กนตธมโม. “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

http://www.arts.hcu.ac.th/upload/files/5_11-21.pdf, ๒๕๕๙.

คณะกรรมการนโยบายและการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.onec.go.th>,

๒๕๕๙.

“ค่านิยม ๑๒ ประการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.mnre.go.th/ewt_news.php?nid=3230,

๒๕๖๐.

โชติ ถาวร. “ความเป็นพลเมืองในการบริหารรัฐกิจ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.otoknow.org/posts/589356>

<https://www.gotoknow.org/posts/589356>, ๒๕๖๐.

ถวิลวดี บุรีกุล และ รัชชดี แสงมเหษณ์. “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand)”.

(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.kpi.ac.th/media/pdf/M10_452.pdf, ๒๕๕๕.

“พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<http://www.dict.longdo.com/search/democracy>, ๒๕๖๐.

ภณ ใจสมัคร. “การดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่และประชาคมอาเซียน บทที่ ๗ ความเป็นพลเมืองในสังคมยุคใหม่”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.ge.kbu.ac.th/Download9_files/img/07.pdf, ๒๕๖๐.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน, กระทรวงศึกษาธิการ. “รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1525-file.pdf>, ๒๕๕๙.

เลิศพร อุดมพงษ์. “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic/Citizenship Education)”. ในการส่งเสริมบทบาทของภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน : แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ. (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก : http://www.kpi.ac.th/media/pdf/M8_272.pdf, ๒๕๖๐.

วารกรณ์ สามโกเศศ. “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.varakorn.com/upload/page/matichon_daily/3_mar_11_daily.pdf, ๒๕๕๙.

ศรัณยู มั่นทรัพย์. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://kpi.ac.th/media/pdf/M7_135.pdf, ๒๕๖๐.

ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. “รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี”. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก : <http://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/349-file.pdf>, ๒๕๔๘.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. “ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและพลโลกในศตวรรษที่ ๒๑”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://kpi.ac.th/media/pdf/M10_360.pdf, ๒๕๕๕.

สายชล สัตยานุรักษ์. “วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.kpi.ac.th/media/pdf/M10_360.pdf, ๒๕๕๕.

สุรุฒิ ปัดโรสง. “การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง : รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://dl.parliament.go.th/Hadle/lirt/336677>, ๒๕๔๒.

ภาษาต่างประเทศ

Faulks, Keith. Citizenship. London : Routledge. (Online). Available : <https://books.google.co.th/>

books?id=sOSvGWNq27gC&printsec=frontcover&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, 2560.

Marshall, T.H. “Marshall’s Three Elements of Citizenship”. Citizenship and Social Class. Backyard Books NZ. (Online). Available : <https://backyardbooks.wordpress.com/2012/03/16/marshalls-three-elements-of-citizenship/>, 2560.

Turner, Bryan S. (Edited). Citizenship and Social Theory, London : Sage Publications. (Online). Available : https://books.google.co.th/books?id=2ClQHD8WicUC&printsec=frontcover&hl=th&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2560.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	พันเอกหญิง รัชเกล้า กองแก้ว
วัน เดือน ปีเกิด	๙ สิงหาคม ๒๕๐๔
การศึกษา	๒๕๒๕ ปริญญาตรีสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๐ ปริญญาโทสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยไอโฮโอ สหรัฐอเมริกา (โดยทุนของ บก.ทหารสูงสุด) ๒๕๔๐ หลักสูตรปฏิบัติการจิตวิทยาฝ่ายอำนวยการ รุ่นที่ ๗๙ สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ๒๕๔๔ หลักสูตรศึกษาความมั่นคงแห่งเอเชียแปซิฟิก ศูนย์ศึกษาความ มั่นคงแห่งเอเชียแปซิฟิก (The Asia-Pacific Center for Security Studies : APCSS) มลรัฐฮาวาย สหรัฐอเมริกา ๒๕๔๘ หลักสูตรหลักประจำ รุ่นที่ ๕๐ วิทยาลัยการทัพบก สถาบัน วิชาการทหารบกชั้นสูง
ประวัติการทำงาน	ผู้ช่วยผู้อำนวยการกองพัฒนาการศึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รองผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รองผู้อำนวยการกองการเมือง วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รองผู้อำนวยการกองกิจการระหว่างประเทศ สถาบันวิจัยทางยุทธศาสตร์ ผู้อำนวยการกองกิจการระหว่างประเทศ สถาบันวิจัยทางยุทธศาสตร์ ผู้อำนวยการกองการประชุมและสัมมนา ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์/ และ ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการกองภูมิภาคศึกษา (เพื่อพลาง) ผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกอบรม ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์/ และปฏิบัติหน้าที่ ผู้อำนวยการกองศึกษาวิจัยทางยุทธศาสตร์และความมั่นคง
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร/ และปฏิบัติหน้าที่ หัวหน้าสำนักงานผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา

สังคมจิตวิทยา

เรื่อง ความเป็นพลเมืองไทย : แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคม

ผู้วิจัย พ.อ.หญิง รัชเกล้า กองแก้ว หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 59

ตำแหน่ง อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันมีความเป็นพลวัตสูงไม่แน่นอนยากที่จะคาดการณ์ได้ การขับเคลื่อนประเทศสู่ความเจริญก้าวหน้าจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับทุนปัจจัยแบบเดิม ๆ อีกต่อไป ปัจจัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่หลากหลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมยุคใหม่ดำรงอยู่ได้ มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องและยั่งยืนเป็นหลักประกันแห่งความอยู่รอดและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ สังคมจะพัฒนาได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ คน ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม คนเป็นต้นทุนหลักในการสร้างระบบสังคมให้เกิดขึ้น และเป็นผู้รักษาระบบนั้น ๆ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพและพัฒนาต่อไปได้ อีกทั้งยังเป็นผู้บั่นทอนทำลายระบบและสังคมในขณะเดียวกันด้วย คนจึงเป็นแกนกลางของพลังขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

คน หรือ ประชาชน (People) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม ในขณะที่ พลเมือง (Citizen) เป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้สังคมมีพัฒนาการและดำรงอยู่ได้อย่างที่พึงประสงค์ โลกสมัยใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศชั้นนำที่มีความมั่นคงและสามารถพัฒนา มีความเจริญก้าวหน้าได้ทุกด้านจะมีคุณลักษณะเด่น คือ ความเป็นสังคมคุณภาพที่สมาชิกของสังคมหรือประชาชนมีคุณภาพ กล่าวคือ ความเป็นพลเมืองสูง

สังคมคุณภาพ หมายถึง สังคมที่มีความสร้างสรรค์ (Creative) มีการปรับตัวพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Active) มีการขับเคลื่อนและพัฒนาด้วยองค์ความรู้ วิทยาการ และนวัตกรรมสมัยใหม่ สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ประองตอง สงบสุข และรู้จักสามัคคี อีกทั้งตระหนักรู้ในบทบาท สิทธิ และหน้าที่อันพึงประสงค์แห่งการเป็นสมาชิกของสังคม ในขณะที่ประชาชนคุณภาพ หมายถึง คนที่มีทักษะ (Skills) มีองค์ความรู้และสมรรถนะที่หลากหลาย (Competencies) มีการไตร่ตรองด้วยเหตุและผลรู้เท่าทัน (Reflections) เพื่อใช้เป็นปัจจัยทุนหลักในการพัฒนา มีความรู้เท่าทันสามารถปรับตัวและสร้างคุณค่าให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาได้อย่างมีความสุขและสันติ เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและยังเชื่อมโยงตนเองให้เป็นส่วนหนึ่ง

ของสังคมได้ด้วยดี ตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้ประชาชนคุณภาพจะมีขึ้นได้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองของสังคมนั้น ๆ เป็นบรรทัดฐานสำคัญ

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง สถานะของการเป็นสมาชิกของประเทศหรือของสังคมที่ได้ตระหนักรู้และยอมรับในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ ภายใต้กติกาหรือกฎหมายที่กำหนดขึ้นใช้ในสังคมเพื่อความอยู่รอดและเจริญก้าวหน้า ความเป็นพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยนำทางให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตน สังคมที่มีความเป็นพลเมืองสูงย่อมเป็นสังคมที่มีโอกาสจะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเป็นสังคมคุณภาพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน การที่สมาชิกของสังคมนั้น ๆ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในความเป็นไปของสังคมและของตนไปพร้อม ๆ กันด้วยความเต็มใจตามศักยภาพที่เป็นอยู่ เพราะเชื่อว่าหากสังคมมีปัญหาเกิดขึ้นทุกคนในสังคมนั้นรวมถึงตนเองจะได้รับผลกระทบและไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุข อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันที่ทำให้โลกแคบลง มีการไหลบ่าทางความคิด ข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมข้ามชาติ รวมทั้งการเกิดขึ้นของสังคมเสมือน เป็นเหตุให้ความเป็นพลเมืองอ่อนด้อยลงส่งผลให้สังคมเกิดความอ่อนแอเต็มไปดด้วยปัญหาข้อขัดข้องทั้งภายในและภายนอก

สังคมไทยทุกวันนี้มีสภาวะแวดล้อมที่สลับซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตต่อเนื่องแบบลูกโซ่เชื่อมโยงจากมิติหนึ่งไปสู่อีกมิติหนึ่งได้ง่าย สถานการณ์และ/หรือปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่องหนึ่งส่งผลกระทบไปสู่อีกเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่องจนเกิดเป็นปัญหาข้อขัดข้องตามมาจนเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุดและยากต่อการแก้ไขให้หมดสิ้นไป สมาชิกของสังคมมีความขัดแย้งทางความคิดแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจนจนเหมือนไร้ซึ่งเสถียรภาพและส่งผลให้พัฒนาการของสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการชะงักงันในทุกมิติ อย่างไรก็ตาม ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่รัฐบาลปัจจุบันมีเป้าประสงค์ในการขับเคลื่อนประเทศภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เพื่อสร้างสังคมไทยในอนาคตให้มีความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” น่าจะเป็นทางออกให้กับประเทศไทยได้ ประเด็นอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรให้ประเทศไทยมีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ มีความเป็นสังคมคุณภาพ และมีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพด้วย เช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลกที่ได้ชื่อว่ามีคุณภาพและเจริญก้าวหน้า

ด้วยเหตุและปัจจัยดังกล่าว น่าจะถึงเวลาที่ต้องทบทวนการวางรากฐานใหม่ที่เหมาะสมให้กับสังคมไทยเพื่อการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่รัฐบาลวางไว้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพเหมาะสมให้กับสังคมไทยโดยให้มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนสู่สังคมยุคใหม่จึงเป็นเรื่องจำเป็น เมื่อต้องการพลเมืองแบบไหนก็ต้องสร้างพลเมืองแบบนั้นตามแนวคิดที่ว่า เมื่อประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพแล้วย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพและนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานของสังคมที่เข้มแข็งและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

ดังนั้น แนวคิดในการเสริมสร้างภาวะของความเป็นพลเมืองไทยให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เพื่อสร้างพลังที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคมน่าจะเป็นทางออกของสังคมไทยในวันนี้ได้ ความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์อาจจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนในการสร้างและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไทยให้พัฒนาไปสู่การเป็นคนไทยคุณภาพ เพื่อให้เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความเป็นสังคมไทยคุณภาพ ที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามเป้าประสงค์ของรัฐบาลได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ที่เป็นปัจจัยกำลังอำนาจหลักและใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาและวิเคราะห์ตามทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ เพื่อนำเสนอให้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีได้ครอบคลุมไปถึงขั้นตอนของการนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติ และ/หรือประเมินผลแต่อย่างใด

การนำเสนอแนวคิดครั้งนี้เป็นเพียงความคิดเห็นส่วนบุคคลที่ไม่ได้ผูกพันกับหน่วยงานและบุคคลอื่นในทางใดทางหนึ่งด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสาร (Documentaries Study) โดยค้นคว้า รวบรวม และจำแนก ข้อมูลที่เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความเป็นพลเมืองและประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ สอดคล้องในทางใดทางหนึ่งจากเอกสารหลากหลายรูปแบบที่บุคคลอื่นได้บันทึกหรือตีพิมพ์เผยแพร่ไว้ ได้แก่ เอกสารวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารของทางราชการ เอกสารตีพิมพ์ และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมือง

๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๑.๓ กรณีศึกษาแนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศตัวอย่าง

๑.๔ การขับเคลื่อนสังคมภายใต้นโยบายของรัฐบาล ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๖๑ และค่านิยม ๑๒ ประการของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

๒. การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมแบบบูรณาการด้วยตัวแบบวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) และตัวแบบทุติยวิเคราะห์ (Secondary Analysis) เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ รวมทั้งแนวคิดการกำหนดและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนสังคมสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ผลการวิจัย

แนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง เมื่อกระบวนการกล่อมเกลாதองสังคมไม่เอื้อต่อการสร้างพลเมืองไทยให้มีความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) และมีจิตสำนึกรับผิดชอบ (Responsible Citizen) ได้เพียงพอ จึงต้องใช้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเป็นกลไกเพาะบ่มและผลักดันลักษณะที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองหมายถึง การจัดการศึกษาที่มีการวางแผนและกำหนดกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นระบบต่อเนื่อง มีองค์ความรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายตามหลักสูตรกำหนด รวมทั้งปลูกฝังทักษะในการเป็นพลเมืองที่เหมาะสมไปพร้อม ๆ กันด้วย ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๑.๑ สร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ได้ (Cognition Domain)

หมายถึง องค์ความรู้สำหรับพลเมือง ได้แก่ เนื้อหาความรู้ที่เป็นหลักและแนวคิดเรื่องระบบการปกครอง สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ การออกกฎหมายและการกำหนดนโยบาย หลักนิติธรรม หลักฉันทามติ หลักการจัดการความขัดแย้ง เป็นต้น

๑.๒ สร้างทักษะในการเป็นพลเมือง (Psychomotor Domain) หมายถึง ทักษะหรือ

ความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นผลต่อชีวิต ได้แก่ ทักษะทางสติปัญญาที่ทำให้สามารถคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลข่าวสาร และทักษะการมีส่วนร่วม ที่ทำให้สามารถคิดและแสดงสิทธิของตน ผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะนั้น

๑.๓ สร้างทัศนคติหรือเจตคติต่อความเป็นพลเมืองที่ดี (Affective Domain)

หมายถึง มีความตระหนัก ความเต็มใจ และทัศนคติเชิงบวกต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเผชิญอยู่

ได้แก่ เต็มใจในการเคารพกฎหมาย เห็นความสำคัญของความคิดเห็นที่แตกต่างและรับฟังอย่างเคารพ ในความเห็นที่ต่างกัน เชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจตามกฎหมาย มีคุณธรรมพลเมือง (คุณลักษณะที่จะช่วยยกระดับสังคมได้)

๑.๔ ใช้กิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ในสิ่ง ที่เป็นนามธรรม อาทิ การเป็นประชาธิปไตย อำนาจการปกครอง และนโยบายรัฐ กิจกรรมสนับสนุน ต้องได้รับการออกแบบที่เหมาะสมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการใช้ ชีวิต ไม่ขัดแย้งกับความเคยชิน และวิถีทางวัฒนธรรมอันดีงาม แต่เป็นไปเพื่อปรับแก้และ/หรือ เสริมสร้างพฤติกรรมและทัศนคติเชิงบวก

๑.๕ สร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันหลักในสังคม ได้แก่ ครอบครัว (บ้าน) โรงเรียน และชุมชน เพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของความเป็นพลเมืองโดยสนับสนุนการเรียนรู้ใน เรื่องกฎเกณฑ์การใช้ชีวิต หรือหลักปฏิบัติในบ้าน-ในโรงเรียน-ในชุมชน ดังนี้ ฝึกความรู้ความเข้าใจ ทำ เป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจนเกิดเป็นความคุ้นเคยและเคยชินเป็นนิสัย แบ่งปันแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และการส่งเสริมให้ร่วมกิจกรรมด้วยกัน

๒. ระดับของความเป็นพลเมือง

นโยบายภาครัฐมุ่งเน้นที่การสร้างให้พลเมืองไทย เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวขึ้นอยู่กับ การตีความคุณลักษณะตามระดับของความเป็นพลเมืองที่ปรากฏ นัยของความเป็นพลเมืองแบ่งระดับได้ดังนี้

๒.๑ ระดับความเป็นพลเมืองตามสภาพทางกฎหมายและกติกาทาสังคม หมายถึง พลเมืองในฐานะสมาชิกของรัฐและชุมชนมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ การเคารพกฎหมาย การออกเสียงเลือกตั้ง การชำระภาษี และการเป็นทหาร เป็นต้น รวมทั้งมีวิถีชีวิต และการประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามและกติกาทาสังคมที่เป็นอยู่

๒.๒ ระดับความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ หมายถึง การ แสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่อกิจกรรมสาธารณะที่มุ่งให้ชีวิตส่วนรวมดีขึ้น มีการแสดงความคิดเห็นต่อ สภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพทาง การเมืองและชีวิตส่วนรวมในสังคม อาทิ การออกเสียงเลือกตั้ง การวิพากษ์วิจารณ์การกำหนดนโยบาย หรือกฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมหรือยื่นหยัดทางการเมืองในประเด็นต่าง ๆ การแสดงพลังในการผลักดันทางการเมือง เป็นต้น

๒.๓ ระดับความเป็นพลเมืองตามทักษะพื้นฐาน หมายถึง ความรู้และความสามารถ อันเป็นทักษะพื้นฐานที่ทำให้พลเมืองเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการสังคมได้ ได้แก่

ทักษะการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และทักษะในการสื่อสาร

๒.๔ ระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีพลเมือง หมายถึง กรอบแนวทางหรือรูปแบบในการใช้ชีวิตของพลเมืองควบคู่กับคุณสมบัติและทักษะพื้นฐานของพลเมือง วิถีพลเมืองจะสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการมีส่วนร่วมของพลเมืองบนพื้นฐานของจิตสำนึกที่ทำให้พลเมืองกระตือรือร้น เห็นความสำคัญ ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชน

๓. มิติของความเป็นพลเมือง

การสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมคุณภาพที่เป็นฐานรากของสังคมที่เข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนแท้จริง ควรมุ่งเน้นดำเนินการใน ๓ มิติ โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลเมืองไทยให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมในแต่ละมิติ ดังนี้

๓.๑ มิติด้านความรู้ความเข้าใจ กล่าวคือ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักและระเบียบการปกครองในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ทั้งของตนเองและผู้อื่น ความเกี่ยวโยงกันในสถานภาพของผู้คนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม การเมืองการปกครองในมิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนและการเมืองภาคประชาชน มีความเข้าใจเรื่องสื่อ สิทธิมนุษยชน และทุนทางสังคมที่หลากหลาย มีความรู้และความคิดที่เท่าทันในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับโลกที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทย รวมทั้ง มีความรู้ความสามารถในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตามควรแก่วิชาชีพของตน

๓.๒ มิติด้านความคิดและความเชื่อ (เจตคติ) กล่าวคือ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร มีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์บ้านเมืองไม่เพิกเฉย ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต และค่านิยมอย่างไทย ผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น และมีความคิดเห็นที่ทันสมัย

๓.๓ มิติด้านการปฏิบัติตน กล่าวคือ ปฏิบัติตนถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย ศีลธรรม และกฎกติกาของชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติ ปฏิบัติตนตามหลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมืองตามที่กฎหมายบัญญัติ ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นเรื่องของสาธารณประโยชน์ ความจำเป็น และความต้องการของสังคม

๔. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

การสร้างความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคมสามารถดำเนินการได้หลากหลายแนวทาง คุณลักษณะสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นพลเมืองเชิงคุณภาพที่สามารถขับเคลื่อนสังคมได้มี ๒ ด้าน คือ

๔.๑ ด้านการรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมือง

ในบริบทของการสร้างความเป็นพลเมือง การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการทัศนวิ
ทางวิชาการแบบลึกซึ้งในเรื่องการรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่พลเมืองไปพร้อม ๆ กันแบบคู่ขนานเป็นเรื่อง
สำคัญและจำเป็น สิทธิพลเมือง หมายถึง สิทธิที่พลเมืองทุกคนจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและ
กระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร สิทธิที่
จะควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หน้าที่พลเมือง หมายถึง การทำหน้าที่ตามสิทธิพลเมือง
อย่างกระตือรือร้นในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการดำเนินนโยบายด้านต่าง ๆ ตลอดจนการ
ติดตามข่าวสารข้อมูลที่อาจจะมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมในทางใดทางหนึ่ง การใช้สิทธิพลเมืองและ
การทำหน้าที่พลเมืองต้องอาศัยความรู้ทางสังคมจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่วางอยู่บนฐานความรู้ความ
เข้าใจในความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ซับซ้อนกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้เข้าใจในบริบทและมองเห็น
ทางเลือกที่หลากหลายจนสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่จะตามมาจากการเลือกนั้นได้ด้วย ความเป็น
พลเมืองกับการรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่พึงประสงค์ มีดังนี้

๔.๑.๑ พลเมืองควรตระหนักในสิทธิพลเมืองและหน้าที่พลเมืองที่พึงมีและพึง
ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การยึดมั่นและรักษาไว้ซึ่ง
ผลประโยชน์แห่งชาติ การเสียภาษีอากร และการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

๔.๑.๒ พลเมืองควรระมัดระวังในการใช้สิทธิพลเมืองโดยสุจริต ไม่ว่าจะเป็
การใช้สิทธิทางการเมือง สิทธิส่วนบุคคล และสิทธิทางสังคม

๔.๑.๓ พลเมืองควรมีจิตสำนึกในการใช้สิทธิพลเมืองและปฏิบัติหน้าที่พลเมือง
อย่างเหมาะสม รวมทั้งถ่ายทอดปลูกจิตสำนึกดังกล่าวจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กและ
เยาวชนที่เป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

๔.๒ ด้านคุณธรรมความเป็นพลเมือง

คุณธรรมความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่บุคคลมีลักษณะการปฏิบัติตนเป็น
พลเมืองดีตามหลักธรรม คือ มีจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม คุณธรรมความเป็นพลเมืองจะนำ
ความสุขความเจริญความมั่นคงมาสู่พลเมือง สังคม และประเทศชาติ การเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม
ได้แก่ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ มีความรับผิดชอบต่อ
หน้าที่ มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ไม่ทำบาป และมีความสามัคคี พลเมืองพึงได้รับการ
ปลูกฝังให้มีคุณธรรมความเป็นพลเมืองเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คุณธรรมความเป็นพลเมืองที่พึง
ประสงค์ ได้แก่

๔.๒.๑ พลเมืองควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีจิต
สาธารณะให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของสังคมส่วนรวมว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวเสมอ เชื่อว่าเรื่อง
ที่ส่งผลต่อชุมชนและสังคมย่อมส่งผลต่อตนเองด้วยเช่นกัน

๔.๒.๒ พลเมืองควรวีถ่มั่นในความซื่อสัตย์สุจริต มีความละอายและเกรงกลัว ในการกระทำผิดหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง อีกทั้งควรมีความรับผิดชอบและ ซื่อตรงต่อหน้าที่ตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่อย่างมีวินัย ไม่ละเมียดและก้าวล่วงในสิทธิของบุคคลอื่น

๔.๒.๓ พลเมืองควรมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจ เสียสละ อดทน ทำงานเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม มีความกล้าและเชื่อมั่นที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคมเสมอ

๔.๒.๔ พลเมืองควรส่งเสริมให้คนดีได้มีโอกาสทำงานเพื่อสังคม และควบคุม ไม่ให้คนไม่ดี ไม่ซื่อสัตย์ได้มีโอกาสเข้ามาใช้อำนาจบารมีในสังคมในทุกทาง

๔.๓.๕ พลเมืองควรเคารพในมติของเสียงส่วนมาก รับฟังความคิดเห็นของกัน และกันไม่เพิกเฉยต่อเสียงส่วนน้อยและมองว่าไม่ถูกต้องเมื่อคิดต่างกัน ยอมรับด้วยความเต็มใจว่า ทางออกที่ดีที่สุดคือการยุติปัญหาด้วยการรับมติเสียงข้างมากเท่านั้น

๕. นโยบายของรัฐบาล

นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันในการขับเคลื่อนสังคมไทยที่สำคัญและสอดคล้องกับ บริบทของความเป็นพลเมืองที่สำคัญมีดังนี้

๕.๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙)

เป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศและเป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องและเชื่อมต่อเป็นพลังขับเคลื่อนให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ว่า ประเทศมีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและสนองตอบต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในการที่จะพัฒนา คุณภาพชีวิต ตลอดจนทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถแข่งขันในระบบเศรษฐกิจและมีรายได้สูง อยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดีกินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาค และเป็น ธรรม ประกอบด้วยยุทธศาสตร์หลัก ๖ ด้าน คือ ด้านความมั่นคง ด้านการสร้างความสามารถในการ แข่งขัน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียม กันทางสังคม ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม และด้านการปรับสมดุลและ พัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

๕.๒ ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

เป็นแนวทางการสร้างวินัยของคนไทยไปพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและก้าวหน้า ค่านิยมหลักเป็นปัจจัยช่วยเสริมสร้างฐานรากและความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์เพื่อเสริมแรง ขับเคลื่อนสังคมไทย ดังนี้

๑) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม

- ๓) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
- ๔) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม
- ๕) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
- ๖) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เพื่อแม่และแบ่งปัน
- ๗) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่

ถูกต้อง

- ๘) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
- ๙) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ

ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙

- ๑๐) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑๑) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือ
กิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

- ๑๒) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของ

ตนเอง

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

๑. การพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยแบบหวังผลสัมฤทธิ์ควร
พิจารณาดำเนินการตั้งแต่ช่วงวัยเด็กอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกันทั้งสามสถาบันหลักในสังคม
(บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน/สังคม) ร่วมกันบ่มเพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้สั่งสมจนกลายเป็นนิสัยทั้งใน
เรื่องการใช้ชีวิตส่วนตัว การใช้ชีวิตในครอบครัว การใช้ชีวิตในชุมชน และการใช้ชีวิตในประเทศชาติ
ความเป็นพลเมืองไม่อาจสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยเร็วแบบฉาบฉวยเพราะเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึกที่
จะต้องหยั่งรากลึกในแต่ละช่วงวัย (วัยเด็ก-วัยรุ่น-วัยผู้ใหญ่-วัยสูงอายุ)

๒. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองควรให้ความสำคัญกับเรื่องระบบความคิดและ
กระบวนการเรียนรู้แบบวิชาการ โดยใช้กิจกรรมสังคมและกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายเป็นสื่อให้
เกิดการปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Learning by Doing) เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมและจิต
สาธารณะให้เกิดขึ้นมากกว่าการเรียนในห้องเรียนตามหลักสูตรปกติ อาทิ กิจกรรมลงพื้นที่ช่วยเหลือ
ชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างประชาธิปไตย กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยและเจตคติตามหลักปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น นอกจากนั้นควรสนับสนุนให้มีพื้นที่ทำกิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมือง
ในชุมชนและสังคมในแต่ละระดับด้วย

๓. ภาครัฐควรดำเนินการในทุกช่องทางเพื่อเสริมสร้างและเน้นย้ำให้ประชาชนมี
ความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงประเด็นความหมายและความสำคัญตลอดจนคุณประโยชน์ของความเป็น

พลเมือง เพื่อให้มีวิสัยทัศน์สามารถวาดภาพอนาคตทั้งของตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติในแต่ละช่วงเวลาและเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันได้นอกจากนั้น ควรต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงานทุกภาคส่วน ได้แก่ รัฐ เอกชน ประชาสังคม และสื่อมวลชน ที่เนื้องานอาจมีส่วนใดส่วนหนึ่งสอดคล้องกับการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยต้องดำเนินการให้มีความต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการซึมซับเข้าสู่จิตสำนึกที่แท้จริงซึ่งผลจากการนี้จะมีความยั่งยืนมากกว่าการให้ความสำคัญและดำเนินการเป็นช่วงๆ ตามกระแส

๔. ปัจจุบันสถาบันสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีอิทธิพลสูงต่อการรับรู้และทัศนคติทั้งในเชิงบวกและลบ จึงควรพิจารณาใช้และสร้างความร่วมมือกับสื่อมวลชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างชาติไทยในอนาคตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นสังคมคุณภาพและมีสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพเช่นเดียวกับประเทศชั้นนำในสังคมโลกด้วยแนวคิดการใช้ความเป็นพลเมืองไทยเป็นปัจจัยช่วยขับเคลื่อน ควรได้รับการกำหนดให้เป็นนโยบายหลักเพื่อให้สามารถระดมสรรพกำลังที่มีอยู่ทุกด้านมาบูรณาการร่วมกัน พร้อมกับปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองที่สนับสนุนและเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เป็นแรงผลักดันทางสังคมให้ทุกคนตระหนักรู้และร่วมรับผิดชอบ กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนต่อความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องเร่งดำเนินการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย อีกทั้งปลูกกระแสของสังคมทุกภาคส่วนให้ร่วมกันให้ความสำคัญและเร่งบูรณาการการดำเนินการและขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองอย่างเป็นระบบและเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันอย่างจริงจังต่อเนื่องเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม

แบบจำลองแนวคิดการกำหนดและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนสังคม

ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

- ➔ สังคมไทยยุคใหม่
 - สังคมอุดมปัญญา
 - พลเมืองไทยคุณภาพ
- ➔ พลเมืองไทยร่วมสมัย
 - พลเมืองกระตือรือร้น
 - พลเมืองมีจิตสำนึกรับผิดชอบ

แนวทางการขับเคลื่อนสังคมไทย

- ➔ มิตินของความเป็นพลเมือง
 1. ด้านความรู้ความเข้าใจ
 2. ด้านความคิดและความเชื่อ(เจตคติ)
 3. ด้านการปฏิบัติตน
- ➔ การรับรู้สิทธิและหน้าที่พลเมือง
 1. ตระหนักในสิทธิและหน้าที่พลเมือง
 2. ใช้สิทธิพลเมืองโดยสุจริต
 3. มีจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองอย่างเหมาะสม
- ➔ คุณธรรมความเป็นพลเมือง
 1. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
 2. มีความสามัคคี เสียสละ อดทน แสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคม
 3. ส่งเสริมกตัญญู ควบคุมคนไม่ดี
 4. เคารพมติเสียงส่วนมาก ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง
- ➔ นโยบายของรัฐบาล
 1. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
 2. คำนียมหลัก 12 ประการ
 3. นโยบาย กฎหมาย พรบ. ฯ ๑๑

ฐานรากของสังคมไทย

- ➔ พัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง
 1. สร้างความรู้ความเข้าใจนำไปประยุกต์ใช้
 2. สร้างทักษะในการเป็นพลเมือง
 3. สร้างทัศนคติความเป็นพลเมืองที่ดี
 4. ใช้กิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้
 5. สร้างความเชื่อมโยงสถาบันหลักในสังคม
- ➔ ระดับของความเป็นพลเมือง
 1. ตามสภาพทางกฎหมายและกติกาทางสังคม
 2. มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ
 3. ตามทักษะพื้นฐาน
 4. ตามวิถีพลเมือง

